RT FAŠIZMU = SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KJINŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 37

Uredništvo Francuska 7 tel. 28 098
Administracija Kardeljeva 31. tel 24 001

BEOGRAD, UTORAK, 11 SEPTEMBAR 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

BOJAN STIH

LUJ ADAMIČ

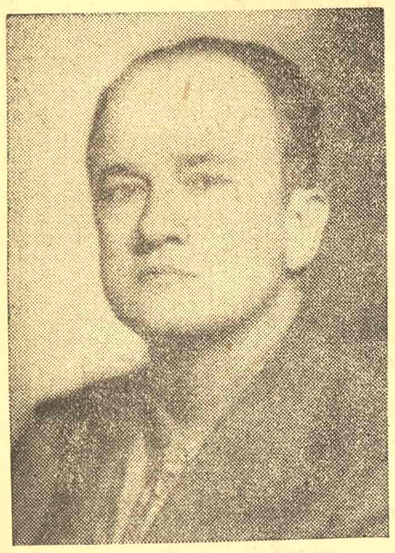

Ovih dana ugasio se život Luja Adamiča. Tragično se završila njegova životna i književno-publicistička delatnost. Potpuno neočekivano, usred rada i planova. Nije mu se dalo da dočeka pojavu svoje poslednje knjige, svoga poslednjeg, trećeg po redu, razgovora i razmišljanja o domovini, o zemljacima, o njihovoj sudbini i o njihovu putu.

Od malog, nepoznatog Lojza Adamiča iz Blata kraj Grosuplja na Dolenjskom, do Luja Adamiča, zanimljivog i uglednog američkog pisca-publiciste, vodi dug i težak put, niže se mnogo godina surovog i sistematskog rada. Njegov život je pokazao da nije otišao u Ameriku da skuplja novac i da se posle izvesnog vremena pojavi kao toliko očekivani i željeni »ujak iz Amerike«. Svakako je mislio o sreći i uspehu kada je odlazio, ali je njegov život izmenio ta dva pojma i uspunio ih drugom, duhovnom sadržinom. Morao je da ode s mnogim desetinama hiljada iz Slovenačke da potraži i zaradi nasušni hleb, koji mu u to doba njegova porobljena otadžbina nije mogla pružiti. Ali otadžbinu nije zaboravio nikada.

Radom, životom i pogledima na svet postao je Amerikanac; po pozivu — pisac, novinar i javni radnik među doseljenicima i u društvenom životu nove otadžbine. Postao je dobar Amerikanac, pun optimizma, demokratizma i praktičnosti, koji je osećao i pobeđivao nevolje i teškoće života. Njegovo pero naslikalo je u nizu knjiga onaj put koji je prešao sa mnogim nepoznatim i poznatim doseljenicima koji su polako urastali i pretapali se u veliku naciju. Postao je pisac-publicista koji je u mutnim, nemirnim i jezivo ozbiljnim godinama rata, ekonomskih i političkih kriza, pisao i temeljito ispitivao svojom glavom i svojim srcem zamršene probleme Amerike, pokušavao da nađe za svaki od njih zdravo i korisno rešenje.

Svojim radom koristio je Americi, i na taj način vratio joj i više nego što mu je ona dala. Sam priča starim Amerikancima u knjizi »Nacija nacijâ« o tome kako je nekada i Evropa skupljala i slala pomoć u Sjedinjene Države. Ali ta pomoć nije bila samo materijalne prirode, jer su iz Evrope dolazili ljudi — među njima i Luj Adamič — koji su docnije nesebično posvetili i poklonili svoje sposobnosti, znanje i progresivne ideje — životu, problemima i teškoćama svoje nove otadžbine.

Nije lako uspeti u životu i radu, niti zavisiti od srećnih okolnosti. Volja, sposobnost i istinsko razumevanje vode uspehu. Osećanje za vreme i probleme isto tako. Svega toga je bilo kod Luja Adamiča, pa je zbog toga i uspeo. U svojim knjigama i delima kao što su »Dinamit«, »Smeh u džungli«, »Povratak domoroca«, »Unuci«, »Kolevka života«, »Kuća u Antikvi«, »Moja Amerika«, »Iz mnogih zemalja«, »Put na dve strane«, »Kako se zovete«, »Moja rodna gruda«, »Nacija nacijâ« i »Večera u Beloj kući« — Adamič je progovorio o onome o čemu je bilo potrebno govoriti, razmišljati, pa i donositi zaključke. Kao napredan i optimistički raspoložen čovek, koji je iz svoje stare otadžbine nosio u sebi neostvarene ideale o sreći i hlebu, Luj Adamič nije nikada pokleknuo niti se odrekao svojih političkih i socijalnih ideala i shvatanja. Politički i književno-publicistički razvoj Luja Adamiča išao je uporedo s onim političkim i društvenim strujanjima koja su htela sudbinu Amerike, paralizovane strašnom ekonomskom krizom tridesetih godina, usmeriti nabolje, na korist čoveka. Adamičevo realističko oko i praktičan smisao odredili su sadržinu i cilj njegova pisanja, koje je zadiralo u skoro sve glavne probleme nacije od sto šezdeset miliona duša, nacije u kojoj su se ukrštali, ujedinjavali i živeli karakter i temperament gotovo svih nacija sveta.

Socijalni i iseljenički problemi dominantni su u Adamičevu književno-publicističkom radu. Kao Amerikanac prve generacije, samouk, on se, kao i mnogi drugi američki pisci podigao iz najljuće bede, menjao mnogo poziva, i upoznavao na taj način život s mnogo strana; zato je i morao u svome delu da dodirne problem doseljenika, a u vezi s tim, naravno i problem socijalnog. Ti moderni doseljenici, među kojima je bio i Luj Adamič, nisu bili ništa manje pioniri i ništa manje hrabri i preduzimljivi ljudi od onih koji su pre mnogo vekova došli prvi lađom koja je nosila pesničko-optimističko ime »My flower«. Ako su se protestanti s lađe »My flower« krvavo borili, sa divljom prirodom za svoj opstanak, onda se savremeni doseljenici nisu borili ništa manje, ako ne i više, s društvom, s njegovom ekonomskom i socijalnom prirodom, koja ako i nije onemogućavala a ono je bar surovo otežavala da se dostigne egzistencija dostojna čoveka. Adamičev rad je na tome polju značajna hronika o godinama pred Prvi svetski rat i posle njega kada su gomile iseljenika odlazile u Ameriku idući za tragičnim motom svoga života: »trbuhom za kruhom«. Luj Adamič je hrabro rešavao taj problem da bi opravdao i postigao potpunu rehabilitaciju i ravnopravnost iseljeničkog elementa, kao što su mnogi drugi američki pisci pre secesionističkog rata i posle njega rešavali drugi, još zamršeniji, problem crnaca i njihova društvenog statusa. Svojim radom pomagao je da se iskoreni prirodni i razumljivi egoizam i strah Amerikanaca od doseljenika, koji su živeli takoreći na ulici i zato bili jevtinija radna snaga od američke. Sibao je poslovni svet koji je, u želji za profitom, iznajmljivao jevtiniju radnu snagu doseljenika i na taj način ih gurao u podređen i neravnopravan položaj. U knjizi »Smeh u džungli« načeo je taj gorući problem savremene Amerike i docnije se stalno vraćao na njega. Njegova koncepcija rešavanja toga društvenog problema bila je jednostavna i prirodna: pametno i pravedno uređenje odnosa u društvu na osnovama demokratskih principa. Svojim radom i svojim idejama postao je ugledan reformator koji nije napuštao svoje političke ambicije i ideale, iako je bilo dosta razloga za razočaranje i rezignaciju. Njegova dela imala su uspeha, ma da je taj uspeh bio često nevidljiv, samo u intimnim razgovorima čitaoca sa stranicama njegovih knjiga. A uspeh je i u tome što je Adamičevo mišljenje u pogledu doseljenika bilo cenjeno i uočeno.

Ali je Luj Adamič u nematerijalnom, odnosno duhovnom smislu ipak postao nekakav »ujak iz Amerike« Iako Amerikanac po svojoj delatnosti i mišljenju, ne bi nikada propustio priliku, kada je to bilo potrebno, da progovori o staroj otadžbini, o njenim nedaćama i teškoćama, o njenim uspesima i putevima, i da je na taj

(Nastavak na četvrtoj strani)

TANASIJE MLADENOVIĆ

Trag

Zora me je dočekala sva u belom
kao sestra milosrdna, kao duvna,
otvorila vidokruge i rasprela sva povesma
magle mlečne.
U uvale zavuče se hitro tama, noć umorna,
kao katran crna, gluvna;
svu je zemlja namah popi
ko pijanac čašu pića,
kao suša vode rečne.

I ja, žedan, podigoh se sa ležaja svog oskudnog,
sa snovima nedostižnim koji su me celo vreme
bodežima tajne mašte
ravnodušno, hladno klali.
Ah, gde su sad bela jata neba rodnog,
neba moga, u brigama ovim brižnim?
Gde su lude iluzije?
Gde su mlade moje vere i izdanci davne sreće?
Gde su moji dani pali?

Veverica mahnu repom negde ispred moga nosa
i namignu vraški okom,
ko da mi se nešto ruga,
ko da hitrim svojim skokom
želi da uzbuni javu.
U gorama grunu bacač i ponovo rat se glasnu,
krenu svojim crnim tokom
ko oluja sa visova,
kao bura kada grune niz pučinu zaljuljanu,
u tišinu
svetloplavu.

I sve stade. Samo potok negde šumi
i ko da me k sebi zove u nizinu;
ko da želi da zatomi tugu moju,
da pogasi uspomena sve ugarke.
Kretoh loman glasu tome
što me vuče kroz proplanke u nizinu,
nošen zbiljom novog dana,
bez radosnog osveženja
i bez blede, krhke
varke.

Kroz šibljake priđoh vodi da utopim sumnje svoje,
da ugasim žeđu jaku i oglednem lice žuto,
čiji oblik glad izgužva
i glad smrvi.
A kada se nadneh nad njom i započeh da je pijem,
po brzaku —
sav naježen i užastnut —
okrvavljen lik svoj videh u valima,
obojenim
ljudskom krvi...

(Iz ciklusa »Cveće rata«)

Proslava 400-godišnjice prve štampane knjige u Sloveniji

U Sloveniji su održane velike svečanosti povodom 400-godišnjice štampanja prve slovenačke knjige. Svečanost je otpočela 8 ovog meseca u Ljubljani polaganjem venaca na spomenik Primožu Trubaru. O Trubaru, ocu slovenačke knjige, govorio je tom prilikom profesor univerziteta dr Anton Slodnjak. Istoga dana otvorena je izložba »Četiri stotine godina slovenačke knjige« u prostorijama Moderne galerije. Uveče, u dvorani Opere, održana je, svečana akademija. U Velikim Laščama, rodnom kraju Primoža Trubara, otvoren je zadružni dom, u čijoj je dvorani prosvetno društvo »Primož Trubar« prikazalo Levstik-Kreftovu dramu »Tugomer«.

U nedelju 9 septembra položen je kamen temeljac za spomenik Primoža Trubara. Na ovoj svečanosti govorio je potpretsednik vlade i ministar inostranih poslova Edvard Kardelj. Istoga dana održan je u Velikim Laščama festival Narodne prosvete na kome su učestvovale najbolje folklorne grupe, horovi i orkestri Slovenije.

Slovenačka izdavačka preduzeća izdala su veći broj knjiga i raznih publikacija povodom 400-godišnjice knjige. »Državna založba« izdala je monografiju dr. F. Kidriča o Trubaru, »Cankarova založba« — prvu knjigu Cankarevih izabranih dela, koja će se štampati u deset knjiga, »Omladinska knjiga« — Finžgarov roman »Pod slobodnim suncem« i dramu »Valvazar«, u izdanju dr Mirka Rupela. U toku ovih dana štampaće se u velikom broju primeraka Trubarov portret, rad slikara Ivana Grohara, a »Narodna prosveta Slovenije« izdaje knjigu »Paberki iz Trubara«, koja se štampa u šezdeset hiljada primeraka.

LUJ ADAMIČ

STARI DOSELJENIK KRAJ KUHINJSKOG PROZORA

Iz knjige „Iz raznih zemalja"

Za svoju mnogobrojnu porodicu, rođake i prijatelje Anton Kmet je »Oče Tone« — »oče« znači »otac» ili »starac« na njegovom maternjem slovenačkom jeziku, dok je Tone prisna skraćenica za njegovo krsteno ime. On je star čovek, u to nema sumnje.

Oronulog pogurenog tela, vrata utonulog između isturenih plećaka, istanjenih zbog mlitavo prekrštenih nogu, Oče Tone sedi po čitav božji dan na tvrdoj, staroj stolici koja škripi, kraj malog prozora u kuhinji u prizemlju svoje kuće u Šad Avenju 6208, u Klivlendu, Ohajo. Sedi on tako deset do četrnaest časova dnevno i gleda u dvorište, u kome nema bogzna šta da se vidi, posmatra, puši na svoju lulu od kočanja kukuruza i odbija dimove laganim, odlučnim ritmom. Sedeći i ne gledajući ni u šta određeno, pušeći, on prebira svoje misli.

S vremena na vreme zastenje ili

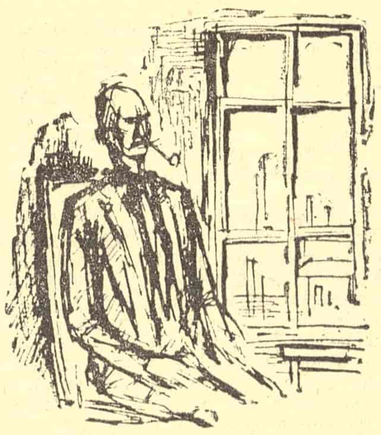

se zakikoće za svoj račun kao da podvlači stvari koje mu prolaze kroz glavu, ili podigne veliku, drhtavu ruku koja mu počiva na bedru, ili stavi neku primedbu svojoj ženi ili nekom drugom ko mu naiđe na domak glasa. Sem ovoga i vučenja i duvanja u lulu on je potpuno nepomičan, često po čitave sate. Ponekad čak i ne puši, već samo sedi i razmišlja, a često, nema sumnje, samo sedi. Zdravlje ga dobro služi, samo je veoma star.

U toku tri nedelje za vreme pozne zime i ranog proleća hiljadudevetstočetrdesete godine, sedeći kraj malog prozora sa četiri okna, Oče Tone je proslavio šest godišnjica — osamdesetgodišnjicu svog rođenja u selu Ajdovec, blizu grada Žuženberka, u Donjoj Kranjskoj, tada austriskoj pokrajini; pedeset godina otkako je kao doseljenik došao u Sjedinjene Američke Države, a tako isto i pedesetgodišnjicu kako je počeo da radi i prima platu od američke Kompanije za čelik i žice u Četrdesetoj ulici, u Klivlendu; četrdesetosmogodišnjicu venčanja sa Karolinom Novinec koja je došla u Ameriku godinu i po dana posle njega iz sela Veliki Lipovec, takođe u Donjoj Kranjskoj; četrdeset i sedam godina od rođenja prvog deteta od jedanaestoro dece, sina; i dvadesetpetogodišnjicu od odlaska u penziju kada je došao do zaključka da je ovom svetu dao svoj deo i seo u tu stolici (koja je onda bila nova i nije škripala) pored kuhinjskog prozora, da gleda napolje i puši i misli od jutra do mraka, iz dana u dan, iz nedelje u nedelju, iz meseca u mesec, iz godine u godinu, i da čeka na svoj ček koji mu je pismonoša donosio redovno svakog meseca.

On voli da priča »stvari« o sebi koje je toliko puta pričao da mu sada izgledaju istinitije od same istine: ima vanredno dobro pamćenje i svaki put kada prepričava neke od tih »stvari« on je više pod njihovim utiskom no što je bio u vreme kada su se one odigravale. Nije teško slušati ga, mada se, kao i većina starog sveta, mnogo ponavlja. Ovda-onda, kada ga uhvate da često ponavlja neki deo svoje životne istorije, on na to obično kaže: »Eh, kako i ne bih! Ja sam kao staro kljuse privezano za kolac pobijen u zemlju, koje sve vreme tapka u mestu. U ovoj fazi čovek ne stupa lako u nove avanture«.

Međutim, njegova istorija nije bez značaja — ako je to prava reč koja se može upotrebiti kao atribut za jednog starca koji nikada nije bio ništa drugo sem radnik. Možda bi trebalo da kažem da su pojedini delovi njegove priče tipični za mnoge doseljenike u godinama koji su dugo proživeli u Americi ne postavši američki državljani, koji sada umiru u sve većem broju — mada je Oče Tone u stanju da doživi i sto godina. On to i želi.

II

U tridesetoj godini, iskrcavši se u Kasl Gardenu, u njujorškoj luci, Tone Kmet je bio, kako to Slovenci kažu, »korenjak«, čovek za koga bi se moglo reći da je »džin« ili da je građen kao junak. Imao je šest stopa i tri palca i sav je bio oličenje snage; jak i prav kao neki stub koji drži svod u crkvi, a i inače je lepo izgledao. Imao je bujnu tamno smeđu kosu, orlovski nos, upadljive brkove i smeo, prkosan izraz u bademastim očima.

»Kmet« znači »seljak« na slovenačkom jeziku, a on je i bio seljak. Nije učio školu ali je znao malo da čita i potpiše svoje ime kada je to bilo potrebno. Rešio se da dođe u Sjedinjene Američke Države pošto je bio drugi sin po redu i kao takav zajedno sa svojom mlađom braćom prinuđen da napusti selo i na drugoj strani nađe za sebe neko mesto i službu. U selu Ajdovec, pre pola veka, a tako isto i pre i posle toga, život je bio mučan i težak, i samo je najstariji sin mogao da ostane kod kuće. Pre pedeset godina Amerika je još bila jedan prilično nov, mada veoma interesantan pojam u Kranjskoj, ali kada je Tone emigrirao već je dvadesetak ili više Ajdovčana bilo rasuto po raznim gradovima Sjedinjenih Američkih Država u kojima je bila razvijena industrija uglja, čelika i gvožđa.

Tone Kmet je nekoliko godina služio u vojsci cara Franje Josifa i to mu iskustvo nije bilo na štetu. Ustvari, kao vojnik, napabirčio je malo znanja nemačkog jezika; a to mu je koristilo u Klivlendu, gde su mnogi vlasnici fabrika bili nemački doseljenici iz Austrije i Nemačke.

Iz Njujorka Tone je putovao vozom za doseljenike. U prihvatilištu u Klivlendu većinu njegovih saputnika dočekali su rođaci ili prijatelji, ali pred njega niko nije izašao. On nije nikoga ni očekivao. Imao je parče hartije na kome su bile adrese izvesnog broja ljudi iz sela Ajdovec koji su pre njega došli u Ameriku i stoga se nije brinuo. Istina, malo je bio zbunjen celom ovom bukom. Noseći svoj zavežljaj preko ramena, stajao je ispred prihvatilišta i posmatrao svet koji se tiskao pred tramvajima koje su vukli konji i pitao se kojim putem da krene. U tom trenutku jedna velika teretna kola sa visoko naslaganim burićima za pivo zaustaviše se pred njim, a vozač se naže sa svog visokog sedišta i doviknu mu: »Ti s' pa Kranjc, al' nis'?«

»S'm«, odgovori Tone.

Razvukavši lice u širok osmeh vozač ga pozva da se popne; on će ga odvesti gde god hoće. Bio je takođe doseljenik, Slovenac, već tri godine u Americi i tvrdio je da bi uvek mogao da po izgledu pozna »rojaka« ili svog zemljaka. »Ima nečeg naročitog u nama!« Raznosio je pivo po krčmama u okolini gde su živeli Slovenci i često je prikupljao došljake kada bi slučajno prolazio pored prihvatilišta.

On doveze Toneta do pansiona Feliksa Novineca gde je stanovala većina ostalih Ajdovčana. Feliks je bio Karolinin brat kojom se Tone oženio dve godine docnije, odmah po njenom dolasku u Ameriku.

Dvojica od Ajdovčana koji su živeli u ovoj kući, bili su zaposleni u fabrici američke Kompanije za čelik i žicu u Četrdesetoj ulici i sledećeg jutra oni povedoše Toneta i rekoše mu da se pridruži gomili sveta u dvorištu koja je tražila posao. Za glavu viši od svih ostalih Tone je bio jedan od prvih koji su najmljeni tog jutra, i dodeljen je nekom Nemcu nadzorniku koji ga odredi na posao sa još druga dva radnika. Posao se sastojao u prenošenju velikih svežanja i kolutova žice sa platforme na teretna kola.

»Močan kot hrast« — Tone Kmet je bacao kolutove i svežnjeve žice kao da su slamke. Nadzornik je to odmah zapazio i pozvao starešinu koji je pozvao pomoćnika glavnog nadzornika fabrike; ovaj je pozvao glavnog nadzornika, a on je zapazio da ona druga dva radnika pored Toneta nemaju nikakvog posla i samo mu smetaju, te je naredio da se otpuste i ostavio Toneta da sam obavlja posao trojice radnika. Tone je nastavio da radi sa najvećom lakoćom; ustvari, mislio je da je posao neka vrsta povlastice i ubrzo je dobio veću nadnicu — dvanaest centi na sat, dok su ostali radnici bili plaćeni samo deset centi.

Radio je dnevno deset do dvanaest sati, ali su često prekovremeni časovi produžavali njegov radni dan na šesnaest, a neki put i na osamnaest časova. Ponekad mišići su mu pucali od umora kada se vraćao kući i osećao se malo omamljen, ali je mislio da radi kako valja i Amerika mu se činila lepom zemljom.

(Odlomak)

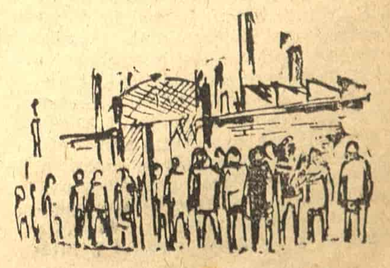

ZA KAMERNI ORKESTAR

Piše:

Crtež Z. Džumhura

ŽIVOJIN ZDRAVKOVIĆ

Osnivanje Simfoniskog orkestra NRS (januara ove godine) bio je događaj koji smo svi pozdravili, jer smo u tome videli širenje muzičke kulture ne samo u Beogradu, već i po ostalim mestima Srbije. Nastupima u toku prošle sezone, sa domaćim i stranim umetnicima, orkestar je potvrdio da je svojim kvalitetnim sastavom dorastao da ispuni sve ono što se od njega s pravom očekivalo.

Iako je simfoniski orkestar jedan od glavnih nosilaca muzičke kulture jednog grada, pogrešno je misliti da se sa njim rešava problem muzičke programske politike. Vrlo često se mogu čuti primedbe kako su u programima našeg orkestra nedovoljno ili nikako zastupljeni stari majstori. Međutim, ovakve primedbe, ma koliko izgledale opravdane, plod su nepoznavanja problematike programske politike jednog simfoniskog tela.

Prilikom sastavljanja programa za određeni simfoniski koncert moramo da se rukovodimo nužnim stilskim zakonima ako želimo da slušalac bude psihološki predisponiran da ceo program prati tako da bi imao jedinstveni umetnički doživljaj. Nemoguće je pored svite velikog majstora baroka J. S. Baha, ili majstora rokokoa Mocarta, staviti klavirski koncert Čajkovskog, a još manje ma koje delo savremenih domaćih kompozitora; ili pored Hendelovog Končerta grosa — simfoniju od Dvoržaka ili ma kog romantičara. A zadatak naših simfoničara je da izvode i dela naših kompozitora koji se po svom umetničkom izrazu, i po formi i sadržaju, razlikuju od dela starih majstora; zatim dalji zadaci su ostvarenje gostovanja umetnika izvođača iz drugih republika i inostranstva čije programe nije uvek moguće uskladiti sa našim potrebama. Sasvim je razumljivo da je u ovakvoj situaciji nemoguće uvek postaviti jedan stilski program kome ne bi smetale ove protivrečnosti.

Šta treba u ovakvoj situaciji raditi? Zar i dalje lišavati našu brojnu muzičku publiku, naše studente muzičkih škola i akademija, jednog od najplodnijih i najznačajnijih muzičkih razdoblja, perioda muzičkog stvaralaštva koji se rađa u jeku dramatičnih političkih i socijalnih strujanja koji ruše temelje stare feudalne Evrope. Muzički barok, nagovešten Hendelovom muzikom, sočnim herojskim karakterom, bujnim i čistim koloritom ritmički sastavljenim i Bahovim polifonim oblikom punim kontrapunktnih tokova koji se glasovno prepliću, sastaju, sukobljavaju i prevazilaze da se raziđu u snazi disonance — daje i druga imena među kojima su: Vivaldi, Tartini, Skarlati, Kupren, Pergolezi, Gluk, Hajdn, Mocart i tada još mladi Betoven. Pa zar sva ta imena, celi taj muzički period ne izneti u jednom stilskom koncertu pred naše slušaoce? Najzad kako približiti našoj publici Vivaldija, Ramoa, sva ta velika imena prošlosti koja zrače sve do danas svojom muzičkom snagom. Koliki je broj onih studenata koji se mogu pohvaliti da su čuli divne uvertire od Gluka, simfonije Filipa Emanuela i Kristijana Baha, svih dvanaest končerto grosa od Hendla ili onih šest grandioznih brandeburških koncerata od Johana Sebastijana Baha. Da li su poznata kome od studenata, a da ne govorimo o širokoj publici, dvanaest kristalnih, blistavih minueta od Mocarta. A šta je sa Hajdnovim i Mocartovim bezbrojnim simfonijama? Koliko bi za izvođenje ovih dela od kojih smo jedva dosad čuli dva-tri značilo jedno ovakvo koncertno telo.

Odgovor na sve ovo vrlo je prost. Treba formirati jedan mali ansambl, kamerni orkestar koji bi okupio oko sebe mlade ljude, studente muzičke akademije koji bi ovom poslu prišli sa oduševljenjem, iz ljubavi prema umetnosti, a ne iz materijalnih obzira. Ovako sastavljen kamerni orkestar, sistematskim radom popunio bi prazninu koja se osećala dosad u ovoj vrsti muzičkog stvaralaštva. S druge strane ovaj ansambl postao bi izvrsna škola za podizanje kadrova solista, trija, kvarteta, a svojom delatnošću pomogao bi i simfoniske, operske i druge orkestre.

Sigurni smo da naši mladi ljudi imaju ideala i da će se između njih naći dvadesetak ne samo oduševljenih i zagrejanih ovom idejom već dovoljno muževnih i snažnih da je ostvare ne očekujući odmah nagradu. Ona će sama doći, veća od svake materijalne, koju će takođe steći, a to je zadovoljstvo da su svojim pionirskim trudom stvorili jedno tako značajno muzičko telo — kamerni orkestar.

O VIDAN

Estetički i književno-kritički članci N. G. Černiševskog

Oslobodili smo se iluzija da je netko drugi riješio probleme koje nama društveni razvitak nameće na svim područjima teoretske misli. U svim granama nauke o društvu valjalo je krenuti u samostalna istraživanja, povezivati znanje crpljeno iz svakodnevnog iskustva s naslijeđem, što su nam ga namrla ranija pokolenja. I možemo slobodno reći da su svi naši pozitivni rezultati na teoretskom planu samo plod ozbiljnog i savjesnog razmatranja dosadašnjih poigniića nauke.

U teoriji umjetnosti nismo se, treba priznati, makli mnogo dalje od općih okvirnih principa dijalektičkog, historičkog pristupanja predmetu istraživanja, i to uglavnom na temelju marksističkih tekstova o procesu ljudske spoznaje uopće i malobrojnih fragmenata iz korespondencije Marksa i Engelsa, te nekoliko Lenjinovih članaka. A baš ti članci zapravo i nisu bili pisani s namjerom da neposredno pridonesu rješavanju estetskih problema, nego su imali da izvrše određenu zadaću u vezi s najhitnijim potrebama Partije u datom trenutku.

Jedan od razloga zbog kojih još uvijek na tom području zaostajemo bit će i nedostatak najelementarnije literature, bez poznavanja koje nije moguće krenuti dalje od onoga, što je građanska estetika riješila bar u fragmentima, ili sa nenaučnog stanovišta. Nije moguće ni sagledati probleme pred kojima je ta nauka ostala nemoćna, i morala se zadovoljiti time da na njih samo ukaže. Jer, koja su nam estetska djela uopće pristupačna?

Knjige što ih je o toj problematici dosad izdalo poduzeće »Kultura«, uglavnom su zbirke kritika i eseja koji se ograničuju na razmatranje pojedinih djela ili stvaralaštva pojedinih pisaca. Najvažniju iznimku čine studije Plehanova o porijeklu umjetnosti i njenoj povezanosti s ekonomikom i političkim odnosima epohe. Pa ipak, književno-kritički radovi ruskih i drugih marksista, misli francuskih pisaca o realizmu, napisi revolucionarnih demokrata Bjelinskog i Dobroljubova, sva ta djela imaju jednu dragocjenu karakteristiku — nastala su u oštroj ideološkoj borbi njihovih autora protiv shvaćanja akademskih i konzervativnih, u vrijeme kad su novi i originalni pogledi na društvenu ulogu književnosti još s mukom sebi probijali put. Kroz kritičke ocjene pojedinih autora i djela provlače se i filozofski stavovi kritičara, tako da knjige o kojima je riječ pružaju vrijednu građu ne samo historiji književnosti, nego i općoj teoriji o umjetnosti, naročito kao dokumenti o uspjesima i zabludama u periodu stvaranja te teorije djela racionalne nauke o dru-

...e se to može kazati i o najnovijem djelu u toj seriji, o »Estetičkim i književno-kritičkim člancima« N kolaja Gavrilovića Černiševskog. Njegove misli o književnim kvalitetama Turgenjeva, Tolstoja, Njekrasova i drugih ruskih pisaca, zapažanja o njihovim međusobnim ličnim odnosima, materijal su vrlo koristan za studij ruske književnosti i kritike. Još značajniji je poznati njegov nedovršen ogled o »Gogoljevu periodu ruske književnosti«, kako je on nazvao prvo razdoblje ruskog realizma. Visoko mišljenje Černiševskog o Gogoljevim zaslugama za stvaranje velike prozne književnosti u Rusiji, posebno za roman, a posebno za pripovijetku, za realističko tretiranje životnih podataka, te za satiru njegov utjecaj na kasnije pisce, primjer je kritičkog isticanja zasluga jednog umjetnika i analize vrednota u njegovim djelima. Nigdje ni traga praznim hvalospjevima i lažnopatriotskoj grandomaniji. Ne osporavajući intelektualne i moralne kvalitete svojih idejnih protivnika, romantičarskoj kritici, Černiševski uvjerljivo pobija njezine zablude i to tako, da ukazuje na stvarno mjesto pisaca sentimentalne proze, zatim klasicista, te samog Puškina; on pokazuje neprolazne historijske zasluge pojedinaca, ali i granice njihove važnosti za kasniju književnost. Takav je solidan i iskren, a samostalan rad, tražio smjelosti i čvrstine karaktera u doba kad je službena kritika slobodno iskorištavala usluge, u kojima nije bilo dozvoljeno ni spominjati ime Bjelinskog.

No značenje knjige o kojoj govorimo nipošto se ne iscrpljuje tim krasnim primjerom nedogmatske, ali i principijelne i argumentirane revizije ustaljenih pogleda na jedan književni period, na to, u neustrašivoj idejnoj borbi nastalo shvaćanje, koje je u svoje doba (prije agrarne reforme 1861., dakle još u feudalizmu!) bilo ekstremno revolucionarno, a danas je prihvaćeno od svakog ozbiljnog istraživača. Zanimljivost je te knjige najviše u piščevoj dizertaciji »Estetički odnosi umjetnosti prema stvarnosti« i u recenziji samog pisca na taj svoj rad. U stvari, to je prvi rad koji je kod nas poslije rata izašao, a govori o umjetnosti ne toliko sa stanovišta njezina porijekla i društvene funkcije, nego analizira njezinu specifičnost kao forme društvene svijesti, tj. sa stanovišta »žive odjeće« ideologije, kako se o toj strani problema negdje slikovito izražava Plehanov.

Lenjin je na mnogim mjestima pisao o Černiševskom. Isticao je njegove zasluge kao nosioca ideje seljačke revolucije, u doba poslije tobožnjeg »oslobođenja« kmetova g. 1861., i njegovu borbu protiv feudalnih i liberalnih shvaćanja tog događaja. I Marks je o Černiševskom govorio kao o originalnom i talentiranom ekonomistu, iako Černiševski zbog privredne zaostalosti Rusije nije spoznao svu zakonitost društvenog razvitka i sanjao o prijelazu u socijalizam preko polufeudalnog oblika seljačke »obščine«, kako bi se izbjegla zla koja je sa sobom nosio razvitak kapitalističkih odnosa.

Ali još ranije nego što je došao do svojih rezultata u proučavanju ekonomike, Černiševski je imao izgrađen stav prema društvu. Želio je da se bori za napredak nauke radi boljeg života naroda. I estetski ga je problem zaokupio samo zato, što je smatrao da će na teoretskom planu prosvjetiteljskoj zadaći koju si je postavio, najbolje odgovoriti tako, da svoje filozofske poglede primijeni na ono specijalno područje koje najviše zanima inteligenciju. Stoga i njegova dizertacija nema formu zaokruženog i cjelovitog estetskog sistema, već se ona svodi na pobijanje glavnih idealističkih postavki vladajuće estetike

N. G. Černiševski

stvarnim primjerima. Odatle je izvodio i vlastite teze, principijelno suprotne onima koje je negirao. Međutim, Černiševski nije na takav način uspio da cjelokupnost svojih shvaćanja izloži u sistematskom obliku u kojem bi dijelovi bili međusobno logički povezani i proizilazili jedan iz drugoga unutrašnjom zakonitošću samog predmeta proučavanja.

Tekst protiv kojega je Černiševski upravio svoju kritiku, bio je udžbenik estetike F. T. Fišera (F. T. Vischera) — u knjizi je i originalna transkripcija netočna — sa F), pisan prema Hegelovim »Predavanjima o estetici«. Prema toj knjizi, »lijepo« bi imalo svoje mjesto u dijalektičkom samorazvitku apsolutne ideje, kao kategorija kojom se naziva potpuno ispoljavanje ideje u pojedinom predmetu, odnosno potpuno stapanje ideje sa slikom. Odatle bi proizlazilo da u prirodi ne postoji »lijepo«, već da je tamo unosi ljudska mašta. Izvor umjetnosti bio bi, prema tome, u čovjekovoj težnji da upotpuni nedostatke same stvarnosti izvan čovjeka, pa bi tako i »lijepo« stvoreno umjetnošću bilo savršenije od onoga prividnog »lijepog« u prirodi.

Černiševski je pristalica Fojerbaha, čije ime, kao ni Hegelovo nije god. 1855 smio ni spomenuti. Antropološka filozofija (antropologija — nauka o čovjeku) tog neposrednog prethodnika Marksova vidi u Hegelovoj apsolutnoj ideji samo apstrahiranu suštinu materijalnog, osjetnog čovjeka. U svojim bilješkama o Fojerbahu Lenjin je primijetio da i Černiševski i njegov učitelj označuju svoje shvaćanje netočnim i preuskim terminom, jer se tu ustvari radi o materijalističkom gledanju na čitavu stvarnost.

U skladu sa svojim pogledima na odnos između materije i svijesti, Černiševski odbija da prihvati idealističko shvaćanje »lijepog«. Na mnoštvu primjera iz svakodnevnog života, on dokazuje: »Lijepo je život; lijepo je ono biće u kome vidimo život onakav kakav on treba da bude po našim pojmovima; lijep je onaj predmet koji ispoljava u sebi život ili nas podsjeća na život«.

Iz te definicije proizlazi da je »istinska, najviša ljepota upravo ona ljepota koju čovjek sreće u svijetu stvarnosti, a ne ljepota koju stvara umjetnost«.

Zatim Černiševski prelazi na ispitivanje kategorije koje se smatraju modifikacijama »lijepog« — »komično« i »uzvišeno«. Uglavnom se slaže s Fišerom u definicijama »komičnog«, ali »uzvišeno« za nj nije »prevaga ideje nad formom« i »ispoljavanje apsolutnog«, nego »ono što je mnogo veće od svega s čime ga mi uspoređujemo«, i prema tome uopće se ne podređuje pojmu »lijepog«.

Černiševski ispituje valjanost idealističkih tumačenja estetskih kategorija na primjerima iz prirode i iz svakodnevnog života čovjeka. Odatle u njegovu izlaganju izvjesna neposrednost i jednostavnost koja, po samoj prirodi njegovih misli naravno nedostaje njemačkim teoretičarima. Ovi, međutim, nadoknađuju taj manjak suptilnim i oštroumnim rukovanjem dijalektikom; tim oružjem vješto su se služili i njihovi učenici Bjelinski i Dobroljubov koji po eleganciji u izražavanju i finim analizama detalja u pojedinim književnim djelima o kojima pišu, daleko nadmašuju Černiševskog. I njegov roman »Što da se radi«, dragocjen po svojim idejama, nadahnutim utopijskim socijalizmom, po znat je kao veoma nesavršeno djelo po formalnim kvalitetama.

Dubina i temeljitost, s kojom je Černiševski pristupao osnovnom pitanju, u kojem se razilazio s hegelijanstvom, ne odnosi se i na preciznost njegova izlaganja, niti na argumentaciju pojedinih podređenih teza. Već Plehanov, njegov prvi marksistički kritičar, opazio je niz proturječnosti u njegovu izlaganju. Tako on s jedne strane govori o »lijepom« kao nečem što objektivno postoji u prirodi, a s druge strane pravilno ukazuje na subjektivni, ljudski kriterij »lijepoga« i čak se približava razumijevanju društveno-klasne uslovljenosti ukusa. Dijalektiku odnosa između subjekta i objekta, kakvu nalazimo kod Hegela i Marksa, Černiševski u svojoj dizertaciji nije pokazao. Njegov je stajalište u znatnoj mjeri promatrački i pasivan.

Nedostatak dijalektike pokazuje se i u njegovoj kritici hegelijanske analize »tragičnog«, kao ekstremne forme »uzvišenog«. Hegel je tu kategoriju protumačio u skladu s njezinom pojavom u grčkoj drami, gdje je ona vezana uz prikaz sukoba između suprotnih društvenih stremljenja koje čovjeku nameće sudbina. Černiševski nije shvatio da takva interpretacija sadrži genijalnu anticipaciju misli o historijskoj nužnosti pojedinih oblika sukoba u društvu. Za njega je tragično »užasno u čovjekovu životu«, i nije podvrgnuto nikakvoj zakonitosti ili nuždi. Ovo je jasan primjer idealističkih, iako u njegovim prilikama neobično naprednih, pogleda Černiševskog na društvo.

Veliki dio rasprave posvećen je pobijanju Fišerovih primjedaba o nedostacima objektivnog oblika postojanja »lijepog«. Štoviše, on pokazuje kako se svi ti nedostaci u daleko jačoj mjeri nalaze u ostvarenjima svih vrsta umjetnosti, od arhitekture do pjesništva. Pa ipak, pisac ne ulazi u konkretnu analizu bilo koje postojeće umjetnine.

Veliku pažnju, naprotiv, posvećuje uzrocima činjenice, da ljudi precjenjuju estetski značaj vlastitih djela nasuprot tvorevinama prirode. Černiševski konstatira da ljudi u prvom redu cijene teškoću ostvarivanja nekog djela, a usto su pristrasni prema umjetnosti jer je ona plod ljudskog rada. Osim toga, umjetnička djela, po njemu, ugađaju prohtjevima ljudi, koje je iskvario neprirodan način života. U tim njegovim mislima očigledan je utjecaj humanizma Fojerbaha, a naročito je jasno izražena svijest o otuđenju čovjeka u klasnom društvu, nasuprot zajedničkoj filozofiji t. zv. hegelijanske ljevice, koju je Marks dao konkretan naučni sadržaj.

Na kraju svojih razmatranja Černiševski zaključuje da »ljepota« jedinstvo ideje i slike određuju samo glavne formalne osobine umjetničkih djela, a da je njihov sadržaj sve ono, što je interesantno za čovjeka. Stoga on zadaću umjetnosti vidi u reproduciranju onoga, što zanima čovjeka u životu, a usto ona, naročito u poeziji ima da objašnjava život i da donosi sudove o raznim pojavama. »Tada umjetnik postaje misilac, a umjetničko djelo ostajući u oblasti umjetnosti, dobija naučni značaj. I umjetnost i nauka pomažu čovjeku da se orijentira u životu; bez njih bi proučavanje mnogih kompleksnih pojava bilo neusporedivo teže, a naši zaključci jednostraniji i siromašniji. Umjetnost se, prema ovakvom shvaćanju, može usporediti s historijom: samo dok ova govori o društvu, umjetnost izražava probleme individua.

Suvremena nauka o umjetnosti, obogaćena mnogim historijskim istraživanjima i zasnovana na otkrićima društvene zakonitosti, ne može prihvatiti formulacije Černiševskog. Govoreći o »lijepom« u stvarnosti i u umjetnosti, on nije objasnio subjektivni karakter umjetničkog stvaranja i doživljavanja, već se zadržao na uskoj, utilitarističkoj koncepciji te forme ljudske aktivnosti. Takvo shvaćanje umjetnosti strogo je intelektualističko; ono pravilno naglašava spoznajni karakter umjetnosti, ali ne definira bitnu specifičnost te ideologije, ono što je razlikuje od nauke.

Problemi su to oko kojih se i danas lome koplja. Intelektualistička estetika je i Hegelova, a među marksistima kod nas raširila su se takva shvaćanja radovima Todora Pavlova. Ali je već Svetozar Marković, najtalentiraniji teoretičar srpske revolucionarne demokracije u prošlom stoljeću, preuzeo od Černiševskog misao o idejnom momentu u umjetnosti, kao najvažnijem za društvenu zadaću umjetničkih djela. U svoja dva članka posvećena estetskim pitanjima, Marković je sa stanovišta svoje socijalističke politike prihvatio postavke Černiševskoga o idealističkom shvaćanju lijepog i uzvišenog i primijenio je na aktuelnu problematiku srpske književnosti. Taj je njegov postupak bio u skladu s Markovićevim gledanjem na glavne socijalne probleme, koje se razvilo pod neposrednim utjecajem Černiševskog.

Kritičko ispitivanje Černiševskog, odnosno njegove estetike trebalo bi da se zasnuje na ranim djelima Marksa i Engelsa, pisanima između 1843 i 1846., u kojima su oni izgrađujući svoje poglede prevladali apsolutni idealizam Hegelove dijalektike i pasivistički apstraktni materijalizam. Ta njihova djela, koja prema planu »Kulture« treba da se bar jednim dijelom u dogledno vrijeme pojave na našem jeziku, u osnovi su riješila problem samootuđenja čovjeka s pojavom klasa i podjele rada, i pitanje o diferencijaciji izvannaučnih, ideoloških formi društvene svijesti. Dragocjen materijal o postanku umjetnosti u vezi s oblicima proizvodnje i u sklopu društvene svijesti prvobitne zajednice u raspadanju, pružila je i građanska sociologija. Na temelju takve građe moguća je konkretna, historička analiza proizvodnih odnosa u kakvim se razvila umjetnička djelatnost kao specifičan, iz materijalne proizvodnje izdvojen oblik ljudske aktivnosti.

Tek takvo, historijsko-materijalističko ispitivanje postanka samog predmeta nauke omogućit će duboko naučno razumijevanje svakog umjetničkog fenomena. U tom će poslu veliku pomoć značiti golemi sistem Hegelove estetike, čije izdavanje također priprema »Kultura«. Taj je sistem zasnovan na velikom broju primjera koji pokazuju unutrašnju razvojnu povezanost svih oblika umjetnosti u toku historije. A takav, zaista marksistički naučni rad koji uvijek istražuje svoj materijal u sklopu konkretnih historijskih okolnosti sam će po sebi biti najtemeljitija stvaralačka kritika ne samo revolucionarnih po svojoj namjeri, ali historijskom nužnošću ograničenih rezultata Černiševskog, nego i onih Hegela, Tena, Kročea i tolikih drugih. Njihova pozitivna dostignuća sadržavat će i marksistička nauka o umjetnosti.

Estetika Černiševskog usprkos svojoj oskudnoj građi, apstraktnoj metodi i formalnoj nedorađenosti važno je djelo, vrijedno pažljivog čitanja, jer je prvi rad te vrste što ga poslije rata dobivaju u ruke ne samo širi krugovi čitalaca, nego i najveći dio onih koji se aktivno bave umjetnošću i njezinom teorijom. I jednima i drugima ona je dokumenat o tome, koliki posao ima da se na tom području obavi.

IZLOŽBA SAVREMENOG ITALIJANSKOG SLIKARSTVA

U Galeri de la Boeci u Parizu priređena je velika izložba pedesetorice savremenih italijanskih slikara, koju je organizovao »Centar italijanske umetnosti«. Izložba obuhvata period od futurizma, preko »plavog viteza« do apstraktnog slikarstva. Kritika se pohvalno izražava o italijanskom slikarstvu, koje rešava istu problematiku kao i francusko slikarstvo, ali koje se ističe naročito svojim radosnim dinamizmom, bujnim životom i živim bojama.

Zdenko ŠIAMBUK

Na Krstacu iznad Boke

S Krstaca se Boka u ljesku ljuljuška
ko planinska zipka u srebru i srmi,
rubovi bijeli i niske od kuća
brodići, barke i sićušni ljudi
igračke neba i mora i stijena.
O, da mi je biti ptica,
da je moći
raširit krila
jednog vedrog maja
kad cvatu jasmin, naranče i žuka,
da mi je da letim
da Boku preletim
da okupam lice u modrini neba
da poljubim zemlju i more i kamen
i panem na stijene nad Ledenicama
da grob partizana pjesmom razgovorim
i da uspomena bukne kao plamen
kad noć side s brijega
kad se Lovćen smrači
cvijet djevojčin bijeli u pletenicama
da mi svijetli tamom
dok brda usplamte
i mjesec se spusti po stepenicama
niz urvine puste, niz planine-gnijezda
u zipku od neba, od srme i zvijezda.

O, da mi je vječno biti iznad svega
i biti u svemu
i do posljednjega
dana ove zemlje, noći ovog neba
o ljepoti sniti
u ljepoti biti
ne poželit nikad ni bola ni hljeba
i nikad se više od neljudi kriti
u gudure ove, crnogorske stijene,
s Vladičina groba
radost besjediti
dah čovještva piti
slobodan ko čovjek bez čovjeka-roba.

(Iz »Bokeških motiva«)

Moris Hindus odgovara Konstantinu Simonovu

Općom mobilizacijom obuhvaćeni su svi. I Erenburg i Simonov i Šostakovič. Jer, kako bi se moglo bez njih u ovoj ofanzivi mira, bez Erenburga tog apostola mržnje koji je u stanju da u jednoj rečenici poveže patnje francuske majke, njemačke kuvarice i američkog kauboja, ili Simonova, pisca koji najviše od svega voli uniformu, ili najzad Šostakoviča, tog jadnog kompozitora koji, u potrazi za novim, pronalazi staro i traži izlaz u tome što psuje Štajnbeka i Sinklera? Ali, prošlo je vreme kada su ovi ljudi bili suvereni i kada su sejali znanje i mudrost u pet pravaca. Erenburgu je odgovorio pisac koji ni pod kakvim okolnostima ne može da bude optužen kao »imperijalistička aždaja« — Džon Pristli.

Nedavno je i Konstantin Simonov dobio odgovor na svoj članak u vezi sa diskusijom Erenburg — Pristli.

Čovek koji je napisao odgovor Simonovu nije nepoznat. To je Moris Hindus, američki književnik i autor mnogih dela. U Americi Hindus važi kao stručnjak za probleme Sovjetskog Saveza, jer je u toj zemlji proveo niz godina kako pre rata tako i za vreme borbe, kao specijalni dopisnik. Ni Hindus, kao ni Pristli, nije antikomunista. Naprotiv. U Americi njega smatraju komunistom.

»Pristli i drugi zapadni pisci, među kojima sam i ja — piše u svom odgovoru Simonovu Moris Hindus — imaju jakih razloga da budu skeptični u odnosu na »iskrenost« vaših namera u reklamiranju Štokholmskog apela«. Američki pisac zatim ukazuje na nelogičnost koja postoji između sovjetskog zahteva za stavljanje van zakona atomske bombe — koja se ne izrađuje u velikom broju — i prećutnog odobravanja naoružanja svim ostalim vrstama oružja — u kojima SSSR prednjači. On zatim ističe da se po jednom pitanju stoprocentno slaže sa Simonovim, a to je da nema stvari koju sovjetski narodi žele više od mira.

Američki književnik postavlja pitanje Simonovu: »Zašto je to tako?« Zašto, recimo, sovjetsko pozorište daje svoj doprinos u ovom ratu mržnje? On citira Stanislavskog: »U našoj zemlji pozorište nema pravo da laže«. Hindus navodi kao primer »Valcer Misurija« od Pogodina; za ovo delo kaže da je Pogodinov doprinos krstaškom ratu mržnje protiv Amerike. »Pogodin — kaže Hindus — nikad nije bio u Americi i ništa ne zna o toj zemlji, pa ipak... Da li možete da zamislite da bi Čehov, Gogolj ili Ostrovski napisali nešto slično?« Dalje u vezi sa pozorištem, Moris Hindus citira »Literaturnaju gazetu«: »Moramo — kaže sovjetski list — da pretstavimo neprijatelja na način koji će izazvati istinitu i živu mržnju kod publike«.

Američki pisac upotrebljava argumente koji su Simonovu razumljivi. Posle Stanislavskog, on citira Dobroljubova iz 1858 godine: »Ono što odlikuje aktivni patriotizam jeste upravo činjenica da je u njemu onemogućeno postojanje neprijateljstva na međunarodnom planu i da je čovek, koji je inspirisan takvim patriotizmom, spreman da sarađuje sa celim čovečanstvom«. Vi, sovjetski pisci — nastavlja Hindus—pucate od patriotskih osećanja. Vaši članci sevaju od izjava ljubavi za vašom »rodinom«. Nikad u istoriji pisci nisu grmeli toliko o svom patriotizmu. Međutim, jedna od postavki ruskog patriotizma koji propagirate, jeste zoološka mržnja prema drugim narodima, i naročito prema Americi...

Teško je ne složiti se s ovim konstatacijama Morisa Hindusa. Naročito nama, koji već poodavno, a na daleko manjem rastojanju, slušamo slične, i još gore, odjeke »patriotske grmljavine« s istoka...

L. DAVIČO

BOGDAN ČIPLIĆ

Tri sanjara

Na Pruzi Doboj—Banja Luka nema mnogo udobnosti. Bolje reći udobnosti je sasvim malo što se tiče smeštaja, spavanja, jela. Omladinske radne brigade stanuju sve u drvenim barakama. Spava se na daskama, na zajedničkom ležaju, pokriva se jednim ćebetom. Jede se u »trpezariji«, ogromnoj daščanoj otvorenoj nastrešnici, na golim daskama koje — zakucane na kolje pobodeno u zemlju — pretstavljaju stolove. Umivaš se na potoku, sušiš na suncu, piješ vodu na česmi do koje moraš da »potegneš«, »voziš se« na sopstvenim nogama, sem ako slavni Čira, tovarni voz privremene šumske pruge, podignute za dovoz materijala i hrane na radilišta, nije slučajno naišao istim putem.

Zato se nisam začudio kad mi je komandant brigade pokazao uzani prostor na zajedničkom ležaju za dva desetak ljudi. Iznad ovoga bio je još jedan isti takav. Njegova je prednost u tome što je bio na visini od dva metra, a brigadisti su tvrdili da je na gornjem ležaju toplije, što igra izvesnu ulogu kad u zoru stegne planinska jutarnja studen. Uporedo sa ležajem na kome sam dobio mesto, bio je još jedan isti takav, čije se »uzglavlje« (nešto iskošena daska) sučeljavalo sa »uzglavljem« sa naše strane. Iznad ovih dvadesetak mesta izdizao se »sprat«. I — gotovo. To je bila »spavaća soba« za muške članove brigade. Ja sam ipak imao neku prednost: moje mesto je bilo na kraju tako da sam imao »šlafkolegu« samo s jedne strane, dok su svi ostali imali po jednog sa svake strane. Komandant je očigledno hteo da mi da udobnije mesto.

Kad sam uspeo nekako, nenaviknut na takav ležaj da se ispružim na svom zaista minimalnom »životnom prostoru« koji je brigadistu za vreme radne akcije čitav dom, brigada je već bila na spavanju, ali nije spavala. Pre no što brigada zaspi, ima da prođe ceo jedan »život«. Tako kažu brigadisti, a to je istina. Prvo se prepiru oko toga ko se previše »raširio« i ko je oduzeo kome šaku ili nekoliko prstiju prostora ili ćebeta. Onda dolaze prepirke oko prozora. Jedan hoće da prozor bude širom otvoren. Drugi se žali da se u zoru ukoči od hladnoće. Pošto fiskulturnici pozovu u pomoć »svest kulturnih ljudi« i higijenska načela koja »treba da zna jedan svršeni maturant« a takvi su svi ovde u baraci, prozori ostaju otvoreni. Za to vreme neko je u šali nekome sklonio ćebe. Onaj što je ostao otkriven traži ćebe i u traženju učestvuje cela brigada. Kako to izgleda u potpunom mraku ili uz slabi tračak karbitne lampe koja »frkće« u pretsoblju kod pežarnoga, lako se može pretpostaviti. Ceo jedan ležaj ustvari puzi i sudara se sa drugim. Oni koji su već zaspali prolaze najgore, jer se »istraga« vodi preko njih. Tu se završavaju različiti »obračuni« jučerašnje »istrage« zbog nekog drugog ćebeta, zbog vagoneta, ili zbog dvosmislenih reči upućenih na račun neke devojke. U takvoj »istrazi« sretnu se i oni koji su imali nekakve »račune« možda još u razredu, pa ih sad u propisnoj rvačkoj rundi rešavaju. Kad uđe dežurni, svako legne gde se nađe, i ovome se učini da je u »spavaćoj sobi« potpuni red. A ako ga ne primete, onda i njega obuhvati gužva, u kojoj se nikome ne veruje da je dežurni, bez obzira na to što više:

— Puštaj, ja sam, dežurni!..

U toj »lepoj igri« neki zaspe, nekima dosadi; onaj kome su »ukrali« ćebe, nalazi ga na svom ležištu i brigada polako postaje sve tiša. Ležaji su sve mirniji. Sada se čuju još samo razgovori među najbližim susedima, koji govore sve tiše, jer oni koji dremaju traže da se razgovor prekine. Brigada spava. Umorni mladići, koji su sedam sati »vukli« krampove ili gurali vagonete, tovarili zemlju ili »planirali« (nabijali nasip) dišu ujednačeno kao da sama brigada ili možda baraka diše jednim teškim, punim dahom. Neko se prevrće u snu, neko ječi, poneko hrče na ogorčenje svojih najbližih. Sleće san i odmor na umorne mišiće — umora polako nestaje, dah po dah, minut po minut. Ujutru će umorni brigadisti biti opet odmorni čili radnici, spremni da nastave posao — novih sedam časova.

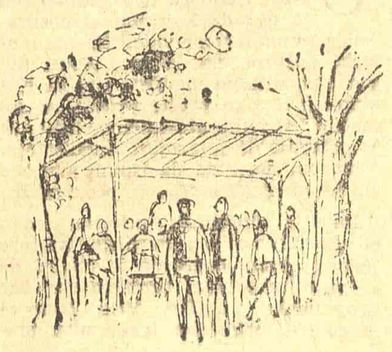

Svi spavaju, samo sanjari ne! Oni i pored umora koji se uvukao u pregibe nogu i ruku i pao na očne kapke, budni sanjaju. Tu, kraj mene, na mom »povoljnom« ležištu, javila su se trojica. Ukoliko je brigada bivala tiša, utoliko su se oni jasnije razaznavali. Jedan je ležao kraj mene. On je najpoverljivijim šapatom govorio sa dvojicom čije su se kose mešale sa njegovom na sastavljenim suprotnim uzglavljima. Govor im je tako tih da se sliva sa disanjem spavača. Niko ih ne čuje. Takav šapat spavačima ne smeta, već ih još više uspavljuje. A njihovi se snovi ovaploćuju ovde u mraku barake i rastu, bujaju; mala im je ne baraka, ne naselje na Ljeskovim Vodama, već im je mala Bosna, bosanske planine ,mali im je ceo svet!

Prvo ih slušam čuteći, ali me njihov razgovor ponese i ja bez odobrenja ulazim u njihove sanjarije. Kad su videli da i ja govorim o onome što je sastavni deo njihovih snova, i ne pitajući ko je taj nepoznati što se tu meša u razgovor, prećutno me primaju u svoj sjajni i bujni svet.

Posle sam ih bolje upoznao. I nisam se prevario — bili su zaista sanjari. Oni, najbolji, koji — blagoda reći svojim snovima i sanjarijama — pokreću svetove, preplivavaju okeane, bez granica i bez barijera.

Mladen! Okupacija ga je naterala da napusti rodno selo u Hrvatskoj. Spalili su mu zaselak — izgoreo je kao slamčica. A on je u Beogradu, na grbači mladićkoj, zarađivao hleb da izdrži sebe i bolesnu majku. Sanjao je — osloboditi se svih muka, gladi. Biti svoj čovek. Majka je jedan deo njegovih snova ispunila — dala ga je da uči za časovničara. Tak

PRIMOŽ TRUBAR

Povodom proslave 400 godišnjice slovenačke knjige

Osmog i devetog septembra ove godine slovenačka kulturna javnost proslavila je rijedak jubilej: četiristogodišnjicu štampanja prve slovenačke knjige koju je 1551 godine izdao slovenački protestant Primož Trubar. Ma da je o Trubaru u našoj štampi i nauci već dosta pisano, kako pozitivno tako i negativno, kulturni i nacionalni značaj njegovog rada za našu, osobito slovenačku kulturu zahtijeva da se i ovom prilikom sjetimo njegovog napornog, obimnog i plodonosnog rada.

Život i ličnost Primoža Trubara pretstavljaju život i ličnost čovjeka borca i stvaraoca, duboko prožetog nacionalnim osjećanjem i ljubavlju prema svom potlačenom i kinjenom narodu koji neposredno prije nego što se Trubar pojavo pokušao da kroz svoje seljačke bune skine nesnosni i nečovječni jaram feudalističkog ropstva. Rodio se u siromašnoj seljačkoj porodici 1508 g. u selu Rašici kod Turjaka, u čuvenoj ribničkoj dolini koja je slovenačkoj kulturi dala veliki broj stvaralaca među kojima se, pored Trubara, ističu Fran Levstik, Josip Stritar, dr. Ivan Prijatelj i drugi. O njegovoj mladosti se vrlo malo zna. Čak nije poznato ni ko se za njega zauzeo da je mogao poći u škole i učiti za duhovnika, jedino zvanje koje je tada mogao dostić seljački sin, pa i to samo ako je imao nekog moćnog protektora iz plemićkih redova. Godine 1521 polazi u školu na Reki, a šest godina docnije dobija parohiju Loku kod Zidanog Mosta. Tri godine kasnije posvećen je za duhovnika, a 1531 godine već drži predike u Ljubljani kao stolni predikant, i to u protestantskom duhu. Godine 1542 postaje stolni kanonik u Ljubljani, ali ga već 1546 premeštaju za župnika u Št. Jernej na Dolenjskoj ,odakle je poslije četiri godine morao emigrirati u Rotenberg, da bi se tek 1561 vratio u domovinu i iduće godine naselio u Ljubljani kao superintendant slovenačke crkve. Odatle je 1565 opet protjeran u Njemačku, gdje je službujući po raznim mjestima ostao sve do svoje smrti 29 juna 1586. Godine 1551 izdao je prve knjige na slovenačkom jeziku: »Abecedarium und der klein Catechismus. In der Windischen Sprach in Catechismus. In der Windischen Sprach. Obje knjige su štampane goticom, a 1555 su doživjele drugo izdanje latinicom. Te godine je izašao i Trubarev »Ta Evangeli Svetiga Matevža«. Docnije je izdao više prevoda i knjiga među kojima se naročito ističu: »Ta slovenski kolendar« (1557), »Novi Testament« (1557—77), »Cerkovna ordninga« (1564), prevod »Psaltira« (1566), pjesmarica »Ta celi Katechizmus« koja je do 1580 doživjela četiri izdanja, itd. Tim svojim radom su Trubar i njegovi protestantski prijatelji i saradnici — među kojima se ističu Jurij Dalmatin, prvi prevodilac Biblije na slovenački jezik (1584 u Vitenbergu) i Adam Bohorič, prvi pisac slovenačke gramatike — postavili solidan temelj slovenačkoj književnosti i dokazali da je slovenački jezik takođe sposoban za život i razvoj, za izražavanje najvećih naučnih rezultata i najtananijih čovječijih osjećanja, što je docnije tako ubjedljivo dokazao pjesnik Prešern i mnogi docniji slovenački pjesnici, književnici i naučnici. Savremena objektivna slovenačka istoriska i kulturna kritika bez ustezanja je priznala da bez Trubara ne bi bilo ni Prešerna, a bez Prešerna teško da bi bilo i savremene slovenačke književnosti i nauke.

Nije potrebno osvrtati se na staru, pristrasnu, često puta pamfletističku literaturu o protestantima Trubarevog doba. Mnogo je važnija ona druga, objektivno materijalistička kritika, koja je bila gotova da Trubara i njegove saradnike oglasi reakcionarima, vjerskim zanesenjacima itd. Ta kritika je prebacivala Trubaru da nije imao osjećanja za seljaštvo, koje je baš u tim vremenima u Srednjoj Evropi krvarilo u svojim seljačkim ustancima, i mnogo tome sličnoga.

Nije potrebno naročito dokazivati da je i protestantizam bio uslovljen materijalnim istorijskim činjenicama i da su mu te činjenice određivale i put kojim se razvijao. Strahote mračnjačkog Srednjeg vijeka su se

Primož Trubar

produžavale uprkos prvih pojava renesanse i humanizma, kakve sretamo i Parafrazima Erazma Roterdamskog, i ispoljavale se u bestijalnim uživanjima plemstva i visokog sveštenstva s jedne i u mukotrpnom životarenju ogromnih seljačkih slojeva s druge strane. Ideje humanizma i revolt seljačkih masa i nižeg sveštenstva doveli su do reformacije koja je u početku značila koliko toliko progresivan korak, a docnije je zašla u cvinglijanstvo i kalvinizam. Pozitivni plod protestantske reformacije je ostao baš u njenom isticanju narodnih kultura i forsiranju pismenosti na narodnim jezicima, ma da je i to imalo cilj da time omogući šire čitanje Biblije i upoznavanje širokih narodnih slojeva sa »pravom« vjerom.

Trubar se vaspitao u reformatorskom duhu kod svog protektora biskupa Bonoma u Trstu, koji je bio vrlo prosvijećen i za tadašnje prilike vrlo napredan čovjek, pristalica ideja Erazma Roterdamskog. Iz tog humanizma se razvio Trubarev patriotizam kojeg on ispoljava na svakom koraku. Za taj njegov patriotizam je vrlo karakteristično napomenuti njegov pseudonim koji je upotrebio na prvoj svojoj štampanoj knjizi u Tibingenu. Da bi zametnuo trag pred goniteljima potpisao se »Philopatridus illyricus«, što bi se danas reklo »ilirski rodoljub«. Time je Trubar jasno i nedvosmisleno istakao svoj slovenački i slovenski patriotizam, da ne navodimo mnogobrojne druge citate iz njegovih djela i pisama iz kojih na svakom koraku kipte dokazi o njegovom rodoljublju i nacionalnoj svijesti. Druga stvar koja nam svjedoči o Trubarevoj dalekovidosti jeste njegovo odbijanje prijedloga o pronalaženju nekog novog jezika koji bi bio zajednički svim slovenskim narodima. Tu se Trubar oštro usprotivio takvoj jezičkoj krpljevini, kao što će se 300 godina docnije usprotiviti i Prešern prijedlogu da se slovenački jezik utopi u ilirski. Ne smije se iz toga izvlačiti zaključak da je Trubar bio slijep za ostale slovenske narode. U svojim djelima često puta iznosi prilike života ne samo kod Hrvata, nego čak i kod Srba. Otuda bi se mogao nazvati nekim dalekim pretečom današnjeg saživljavanja jugoslovenskih naroda na bazi nacionalnih individualnosti i slobodnog razvoja nacionalnih kultura.

Slom seljačkih buna i njihovo krvavo i svirepo ugušivanje, koje je Trubar kao svjedok posmatrao, nesumnjivo ga je kao pravog seljačkog sina jako boljelo. Ali je iz toga sloma mogao izvući pouku da seljaštvo samo nije u mogućnosti da se otrese feudalističkog iskorišćavanja. Zato je pokušao na drugi način djelovati među svojim narodom, putem buđenja nacionalne svijesti i ljubavi prema svom narodnom jeziku. Zato mu je i nudio knjige štampane na narodnom jeziku i preko njih ga upoznavao sa protestantizmom od kojeg je očekivao mnogo više obzira prema svom narodu i slojevima iz kojih je izašao. Za to je karakteristično njegovo mišljenje da plemstvo i »gospoština« koji su nemilosrdni prema svojim kmetovima, koji te kmetove kinje, pljačkaju, bestijalno iskorišćavaju i nanose im nepravdu, svi završavaju tragičnom propašću i ne prelaze tri generacije, za što kao najbolji dokaz navodi nekada svemoguće grofove Celjske, koji su se zatrli s trećim koljenom. To ih sve postiže uprkos toga što su »dosta manastira kapelanija podigli, u Rim hodili« i to samo zbog toga što su »njihovim kmetovima lijepe kćeri silom uzimali, silovali ih i druge im nepravde i nasilja činili«. Ma da ovdje Trubar smatra da bog kažnjava svako zlo, ipak nam ove riječi u dobu najljućeg feudalizma zvuče unekoliko buntovnički i progresistički.

Katolička reakcija je u licu ljubljanskog biskupa Tomaža Hrena pokušala da uništi Trubarev i protestantski rad spaljivanjem njihovih knjiga i fizičkim uništavanjem njihvih pristalica. Samo je Dalmatinova Biblija bila unekoliko pošteđena i mogao ju je uz biskupsku dozvolu poneko držati ako je određenu sumu novaca za to platio i u crkvu hodio. Pa ipak su se njome služili i docniji prevodioci Biblije na slovenački jezik. Ostale protestantske knjige su progonjene i spaljivane, a s druge strane tajno prenošene i širene. Ali sve to nije pomoglo. Slovenačka pismenost, utemeljena Trubarevim radom, probijala se kroz sve nezgode i u Prešernu zaplamtjela neugasivom svjetlošću koja je posljednjih sto godina razgarala i u Cankaru i Župančiču dostigla evropski vrhunac. Ovdje je zanimljivo napomenuti da je prvi od Slovenaca koji je pravilno ocijenio Trubara početkom ovog stoljeća bio baš Ivan Cankar. Cankarevo predavanje o Trubaru nije moglo ugledati svjetlosti čak ni u bivšoj Jugoslaviji (naime, u cjelini) i tek tu skoro smo dobili taj znameniti rezime Trubarevog značaja u potpunosti.

Zrno koje je posijao Trubar prije 400 godina urodilo je kod Slovenaca takvim obilnim i blagorodnim plodom da mu mogu zavidjeti i brojniji narodi. I poslije 400 godina, osvrćući se na plodnu žetvu duha svojih stvaralaca, slovenački narod je odao objektivno i stvarno priznanje svom prvom prosvjetitelju i rodoljubu.

Dr Milan RAKOČEVIĆ

U ŠUMI

Zemlja je stara.
Njezina kora
puna je bora.
Škripi joj os.

Bezbrižno stvara
i pjesme sklada
sred šumskog hlada
jedino kos!

Gustav KRKLEC

„Sitnice" - ?

Od ovoga, doduše, ne ruše se mostovi i ne ginu ljudi, ali su to greške koje ipak ne treba da se dešavaju, jer zbunjuju i izazivaju zablude.

U prošlom broju »Književnih novina«, u samom uvodniku, Mehmed paša Bušatlija otima crnogorska ostrva Lesendro i Vranjinu, a malo dalje, na drugoj strani, to čini Osman-paša Skopljak. Istina je ovo posljednje, ali kako to može saznati neupućeni čitalac? Zašto da ne poveruje uvodniku? U istim ovim novinama, poznate zbirke članaka i eseja Andre Žida »Prétextes« navedene su kao »Izgovori«, a očevidno bi trebalo da bude »Povodom« ili »Povodi«. Mesto Jovana Grčića, profesora, pomenut je kao urednik »Stražilova« pesnik Jovan Grčić-Milenko, itd.

Ne dešava se to samo »Književnim novinama«; naprotiv, u njima su urednici još ponajpažljiviji, a i pisci članaka i beležaka obično dublje poznaju ono o čemu pišu.

Ni za »Nedeljne informativne novine« (NIN) ne bi se moglo reći da se nebrižljivo uređuju i pišu. Pa ipak ćete u njima naći da je dr Miloš Savković bio urednik »Srpskog književnog glasnika«, da je Amerigo Vespući prispeo pre Kolumba u Ameriku, da je Jaša Prodanović priredio izbor spisa Svetozara Markovića u izdanju Srpske književne zadruge, a u jučerašnjem broju imamo i patku o tome kako je Njegoš video mrtvoga Puškina. Pisac čak zna s kojega je prozora gledao i šta je o Njegošu govorio grobar sa žandarmom!

Savković je, svakako, sa svojim sposobnostima mogao uređivati »Srpski književni glasnik«, ali kad nije, ne može se prelaziti preko činjenica. A da je oprezni pisac zagledao u spiskove izdanja Srpske književne zadruge utvrdio bi da je onaj »urednik«, tako potpisan u »Izabranim spisima« Svetozara Markovića na str. XXXIV, sasvim drugo lice. Patka o Njegošu na Puškinovoj sahrani već sasvim nema veze sa činjenicama...

U drugim listovima videli smo tvrđenja da je Orfelinov »Magazin« prestao posle nekoliko brojeva, iako je trebalo otvoriti ma koju istoriju književnosti pa videti da je Orfelin uspeo da objavi samo jednu jedinu svesku ovog prvog srpskog i jugoslovenskog časopisa. Crnogorski publicist V. Aleksić pre neki dan, govoreći o Njegoševoj štampariji naveo je među delima njegovim koja su otštampana na »Cetinju« i — »Luču mikrokozma« koju je S. M. Sarajlija, na molbu Njegoševu, štampao u beogradskoj državnoj štampariji!

A šta da kažemo o rubrikama kao što su »Sveznanje« ili »Da li znate?« Tu se tako često dešavaju greške ili polovično, dakle ipak pogrešno, izložene činjenice, da bi na njihovo redigovanje, jer ih svet rado čita i veruje im, valjalo obratiti najveću pažnju.

Verujemo takođe da je samo nesrećan slučaj što je, u divno opremljenom i inače odlično redigovanom Katalogu izložbe naše srednjovekovne umetnosti u Zagrebu, »Miroslavljevo jevanđelje« proglašeno propalim u bombardovanju Beograda. Ko je god posetio u svoje vreme »Izložbu srpske knjige«, priređenu u palati »Albanija«, god 1947, imao je prilike videti ovaj dragoceni spomenik naše kulture nepovređen i čuvan u naročitom staklenom kovčegu.

Francuzi imaju u časopisu »Mercure de France«, i inače, rubriku »Le Sottisier« u kojoj beleže omaške i gluposti po knjigama i listovima. Humanisti renesanse imali su za slične stvari naziv »Stupidarium«, ili kako bi rekli naši stari »rečoslovci« dubrovački i dalmatinski: Stupidari iliti Gluparnik ričoslovni.

U nas se umnožavaju pisci, listovi i knjige, pa se umnožavaju i omaške. Možda je već vreme i u nas za takvu rubriku. Bar za ovakve očevidnosti.

B. K.

MAKEDONSKA LIRIKA

Uvrlo lijepoj tehničkoj opremi izašla je nedavno u izdanju »Jugoslovenske knjige« u Beogradu »Antologija na makedonskata lirika«, s opširnim predgovorom o makedonskoj narodnoj i umjetničkoj poeziji od Dimitra Mitreva. Knjiga je štampana na makedonskom jeziku tako da daje prilike ostalim jugoslavenskim narodima da upoznaju poeziju naše najmlađe nacionalne književnosti — liriku makedonskog naroda. To je tim značajnije, što je makedonski narod posljednji od slavenskih naroda, koji je postigao svoje nacionalno oslobođenja i već šest godina izgrađuje svoj slobodni književni jezik. Iako je Makedonija bila nekad kolijevka slavenske pismenosti, iako je buđenje naše pismenosti počelo upravo u toj zemlji gdje je pismenost niska za sve južne Slavene, tj u zemlji braće Ćirila i Metodija, mnogovjekovno nacionalno i socijalno ropstvo bilo je razlog zaostalosti te zemlje i naroda. Zbog toga, u pomanjkanju pismenosti, u smeni književnost naroda nadomještavala je pisanu riječ.

Kao što je slučaj i u ostalim jugoslavenskim književnostima i u makedonskoj literaturi najprije se razvija poezija. Od crkvene književnosti iz prve polovice XIX stoljeća (Joakim Krčovski i Kiril Pejčinović) i prvih makedonskih pjesnika XIX stoljeća (Konstantin Miladinov i Rajko Žinzifov) rodila se po uzoru na narodnu pjesmu i novija makedonska umjetnička poezija. Njeni prvi pjesnici Kočo Racin, Venko Markovski i Kole Nedelkovski iskoristili su sva bogatstva te narodne poezije, koja se ponekad odlikuje fascinantnošću i neobičnom bizarnošću motiva i izraza. Te makedonske narodne pjesme govore o unutarnjem bogatstvu makedonskog čovjeka, o njegovoj finoći i smislu za mjeru, o sposobnosti da umjetnički izrazi i najtananije svoje doživljaje, a opet vrlo diskretno i nenametljivo. Kao dokaz za tu tvrdnju navodim na pr. pjesmu »Ej koliko te volim«, u prijevodu Jure Kaštelana:

Ej koliko te volim, mori momo,
toliko se čuvaj ti,
da te ne sretnem, more ludo,
U tijesnoj ulici! —
»Ej, i ako me sretneš, more ludo,
što ćeš činiti?
Nisam bijel somun, da me zagrizeš?
Nisam ni grozd grožđa, da me pozoblješ?
I ja sam momа, momа za momka,
momа za momka, momka ko što si ti!«

Bogatstvo motiva, čuvstvenost i melodioznost jezika i stiha osnovne su odlike makedonske narodne poezije. Ona odražava ne samo težak ropski život naroda, nego i njegovu buntovničku i revolucionarnu narav. Silna ljubav za domovinom, za »tatkovinom« otadžbinam) i »baštinom« (zavičajem) osnovna je karakteristika većine makedonskih narodnih pjesama. Tu su naročito karakteristične tzv. pečalbarske pjesme motiv rastanka s domovinom i sa dragom, pjesme pune čežnje za rodnim krajem i napuštenom ljubavi. Materijalno bogata zemlja, Makedonija je morala slati svoj narod u pečalbare, ili na rad u daleki svijet (najčešće u Ameriku).

Najduža makedonska narodna epska pjesma je ona o Kuzmanu Kapidanu, koja ima 1.143 stiha, a prikazuje borbu Makedonaca protiv turskih i albanskih napadača. Blaže Koneski ju je usporedio, zbog sličnosti motiva, s Mažuranićevim epom »Smrt Smail-age Čengića«. Osim Kuzmana Kapidana makedonska narodna pjesma je opjevala i Kraljevića Marka.

Kasnije postaše hajduci najsigurniji zaštitnici naroda. Tako nastaju narodne pjesme s tematikom o hajducima i o gorama kao najsigurnijim braniteljima slobode. Makedonska narodna pjesma opjevala je mnoge junačke smrti hajduka, koji su svi od reda izginuli u borbi, međutim »junak padna — barjakot ne padna«, već se predaje iz ruke u ruku.

Prelaz iz hajdučkog načina borbe u komitstvo pretstavlja već oblik organizirane oružane borbe čitavog naroda.

U makedonskoj narodnoj pjesmi prevladavaju naročito motivi ljubavi, muke, borbe, motivi pečalbarski, odvođenje u roblje, zamjena i neprepoznavanje brata i sestre, jer su ih Turci odveli u mladosti, a naročito revolucionarni motivi, koji dostižu vrhunac u pjesmama nastalim za vrijeme partizanskih borbi u Drugom svjetskom ratu.

Kao primjer karakterističnе ljubavne makedonske narodne pjesme navodim početne i završne stihove pjesme »Bisero, momе Bisero«, u kojoj dolazi do izražaja sve bogatstvo izraza i nostalgičnost, slična bosanskim sevdalinkama:

Bisero, momе Bisero,
Bisero, edna na mama!
Da znaeš, milo, da znaeš,
kako e žalba za mladost,
— — — — — — — —
so presno mleko doena,
so rujno vino poena,
zato sum bela crvena,
zato me momci sakaat.

Kao karakterističan primjer pjesme o ropstvu naroda može poslužiti pjesma o nevjesti Todorki. Turci tjeraju robinje niz goru, a prva ide mlada nevjesta Todorka, s muškim čedom na ruci. Dijete je ostavila kod česme i stavila mu u amanet ove svoje želje kad naraste:

»Golemo da mi porasne:
na kralja kralstvo da zemе,
na bana banstvo da zemе,
na cara carstvo da zemе,
mene od ropstvo d'izbavi«.

Pojava Goce Delčeva i njegova borba za oslobođenje Makedonije, kao i njegova junačka smrt u neravnoj borbi s turskom vojskom, unijela je novi momenat u makedonsku narodnu liriku. Međutim, buđenje makedonske nacionalne svijesti ne može se više zaustaviti i skrenuti. Krajnji cilj te borbe je: slobodna i istinski nezavisna makedonska država i u njoj riješeni odnosi između ljudi.

Fašistička okupacija u Drugom svjetskom ratu i pojava partizanskih odreda u Makedoniji, kao i najnovija stvarnost informbiroovskih ispada na granici produžuje ustanički duh ilindenskih i partizanskih dana. Samo što je borba sad već potpuno svijesna i pod sigurnim rukovodstvom naše Partije.

Danas dobiva makedonska narodna poezija lični karakter, pjeva i o pojedinačnom doživljaju, bio on ljubavni ili s bilo kojeg životnog područja. Tematika i umjetnički izraz, te narodne poezije usavršeni su danas već do te mjere, da se mogu u nju ugledati i umjetnički pjesnici. Ona će ostati i ubuduće, uz život, jedan od najznačajnijih poticaja za umjetničku poeziju.

Poslije Žinzifova i Miladinova nastaje do Prvog svjetskog rata zastoj u makedonskoj lirici, naročito umjetničkoj zbog neobično teških uslova u kojima se nalazio makedonski narod i njegova kultura.

Početak suvremene makedonske poezije vezan je uz imena Koste Racina, Venka Markovskog i Kola Nedelkovskog. Ti su pjesnici pisali na centralnom makedonskom narječju i dali su znanje pjesničke priloge do Drugog svjetskog rata. Ovdje valja spomenuti da su neki makedonski pjesnici drugog naroda. Tako je Hristo Smirnenski postao poznati bugarski proleterski pjesnik, a Makedonac Kosta Abrašević srpski proleterski pjesnik.

U hegemonističkoj Jugoslaviji Makedonija je bila Južna Srbija, makedonski jezik — južnosrbijansko narječje. Međutim tek KP Jugoslavije, pod Titovim rukovodstvom, rješava makedonsko nacionalno pitanje, priznavajući konačno makedonski narod i jezik. Ta teška prošlost i takav bezdušni postupak sa čitavim jednim narodom razlog su da se tek danas stvara makedonski književni jezik.

Duboko socijalna i revolucionarna poezija Koste Racina, boreći se protiv eksploatacije i pečalbarske sudbine makedonskog naroda u prirodno bogatoj zemlji, ali u kojoj nije narod gospodar, traži temeljito izmijenjen život i korjenito drugačiju ekonomsku i materijalnu stvarnost. Racin je i po tematici i po izrazu osnivač suvremene makedonske poezije i izrazit proleterski pjesnik.

U godinama Drugog svjetskog rata i Narodne revolucije javlja se nova generacija makedonskih pjesnika: Mito Bogojevski i Aco Šopov. Poslije oslobođenja javljaju se: Blaže Koneski, Slavko Janevski i najmlađi: Gogo Ivanovski, Srbo Ivanovski i Gane Todorovski.

Svestrani socijalistički razvoj naše zemlje daje moćan impuls i književnom stvaranju. Godine 1945 doživljava makedonski narod prvi put svoje oslobođenje i svu mogućnost procvata svoga nacionalnog života i kulture. Sad se tek javlja u makedonskoj književnosti proza, književnost za djecu, književna kritika i dramska književnost.

»Antologija na makedonskata lirika« ima tri ciklusa: u prva dva obuhvaćena je narodna poezija, u ciklusima »Pesni na proleta i ljubovta« i »Pesni na makata i borbata«, dok je u trećem ciklusu prikazana umjetnička poezija. Među pjesnicima zastupano je deset pjesnika, čiji broj pjesama donekle i određuje njihovo značenje u književnosti makedonskog naroda. Zastupljeni su: Konstantin Miladinov (tri pjesme), Rajko Žinzifov (dvije pjesme), Kosta Racim (sedam pjesama) Kole Nedelkovski (tri pjesme), Blaže Koneski (sedam pjesama), Slavko Janevski (šest pjesama), Aco Šopov (sedam pjesama), Gogo Ivanovski (pet pjesama), Srbo Ivanovski (dvije pjesme) i Gane Todorovski (jedna pjesma).

Gotovo u svim pjesmama došao je do izražaja melodiozan i za pjesništvo vrlo prikladan makedonski jezik.

Blaže Koneski pjeva u svojim pjesmama o partizanima i o obrani naše granice. U pjesmi »Teškoto«, kao i u poznatom makedonskom plesu pod istim imenom, prikazuje Koneski mukotrpan seljački rad od koga pucaju leđa.

Slavko Janevski pjeva o Ilindenu, o pečalbi i o ljubavi. Uz Acu Šopova je on najmuzikalniji i najosjećajniji noviji makedonski pjesnik.

Aco Šopov pjeva o ljubavi i borbi o omladinskoj pruzi i o borbi grčkih partizana (odlomak poeme »Na Gramos«).

Gogo Ivanovski ima u svojim pjesmama većinom partizanske motive, motive iz borbe: kolone, odmori na marševima, itd.

Srbo Ivanovski i Gane Todorovski još su sasvim mladi pjesnici (Ivanovski je navršio tek dvadeset i tri godine), koji su još u razvoju.

»Antologija na makedonskata lirika« izlazi zapravo s priličnim zakašnjenjem kod nas. Slovenci su napr. tu antologiju izdali već pred par godina. Osim toga knjizi se može staviti i nekoliko tehničkih prigovora. Antologija zapravo uopće nema sadržaja po pjesnicima i pjesmama, već su u sadržaju samo naslovi triju ciklusa pjesama. Šteta je također da antologija nema nikakvih biografskih i bibliografskih podataka o pjesnicima, osim nešto općenito u predgovoru. Nadalje je šteta da nisu ušle u antologiju neke narodne pjesme, koje se inače odlikuju svojom ljepotom i interesantnošću motiva, a nalaze se napr. i u zbirci »Makedonske narodne pjesme« (izdanje »Novo pokoljenje«, 1948): »Biljana platno beljaše«, »Ej koliko te volim, mori momo«, »Nani mi, nani, mali Jovane«, »Uhvatiše ga«, »Mile pop Ordanov«, »Pusta bila Amerika« i još neke. Imena urednika i ilustratora antologije možemo naći tek na zadnjoj stranici u knjizi, gdje im nije zapravo mjesto.

Inače »Antologija na makedonskata lirika«, upravo zato jer je na makedonskom jeziku, znači veliku kulturnu dobit za jugoslovensku čitalačku publiku: dobrim izborom pjesama i tehnički lijepom i ukusnom opremom i crtežima.

Ivo LADIKA

---

posle oslobođenja završio je, postao je kalfa, majstor svog posla. Radio je kod malog sajdžije u jednoj bačkoj palanci. Ali, zar je to dosta, zar je to sve što imaš krov, postelju, platu i hleb? Nije, jer postoje knjige, škole, filmovi, učeni ljudi, nauka... Mladen sanja. Pred njim je na malom metalnom nakovnju izvađena utroba komplikovanog starinskog časovnika. U ruci mu maleni precizni čekić. Na oku, uglavljena između kapaka, lupa. Malena sprava čini tik-tak. A snovi idu mnogo dalje: za čudnovatim nazivom iz pečata na satu, za nepoznatom zemljom označenom na žigu lupe. Gde je to? Ko su ti ljudi koji su lupu »izmislili«? Ko su oni koji su časovnik načinili? Kako?, ko?, gde? Lete, lete snovi... On bi u školu gde se može sve naučiti. Ali, njegove godine više nisu za školu. Pa ipak, večernja gimnazija radnički tehnikum, otvorena vrata na sve strane, na svima školama — Mladen je zakucao na vrata hemiske srednjotehničke škole. Baš bi hteo da upozna h e m i j u. Jedva je shvatio šta je hemija, a upravo ga je ona povukla u to nepoznato, novo, neznano... Bio je tri godine u školi. Hemiju koju je tamo učio znao je najbolje u razredu. Bar tako govore ocene i diploma... Pa ipak, to nije dosta...

Sad leži na drvenom, tvrdom ležaju omladinske barake na Pruzi koju gradi omladina. Ima već dvadeset i tri godine. Došao je da se oduži zemlji koja mu je omogućila da postigne i ovo. Ali, daleko od toga da je dosta, da se zasitio. Ne, njegove misli samo lete dalje, dalje...

— Kolika je hemija!.. — uzdiše on ovde u noći govoreći drugovima — Nigde joj kraja ne možeš uhvatiti... Široko, široko...

Pokazalo se da odličan maturant, hemičar, može ići na specijalizaciju u inostranstvo. Mladenu su rekli da će možda poći i on. I evo ga gde noću ne može da spava od sanjarenja, a čim zora promoli zrak, on već uzima u jednu ruku ćebe u drugu ruku Babunovićevu knjigu »Hemija živih bića« i »Nemački u sto lekcija«. I dok drugi brigadisti još spavaju, Mladen, na travi punoj rose, sprema se za veliki, novi svet... U šest će sa brigadom poći u jutarnju smenu na tunel. Biće među najboljim radnicima, ne treba u to ni sumnjati. Kad posle obroka u podne brigada opet otpočine, on ležeći uzima ispod uzglavlja knjigu o životu Marije Kiri i sanjari, sanjari...

Pera, koji mu leži čelo glave, sanjar je druge vrste. On noću ide da gleda bosansko nebo na kome su, kako on tvrdi, zvezde veće i krupnije nego u Vojvodini, u ravnici. Vraća se sam i pita druga do sebe:

— Vaso, spavaš li?

Vasa mu odgovori da ne spava. Jer i Vasa je jedan od onih koji šapuću noću, kako kažu brigadisti za svoje drugove sanjare.

— Šta misliš?.. — pita ga Pera.

— Ništa, razgovaram sa Mladenom...

— A znate li kako je Puškin pevao? — pita Pera i odmah počinje:

Zuđenj kraju moje duše,
kolikoput kraj žala tvog
ja lutah tih, u maglama što guše,
od zav strog cilja mučen svog!
O kako ljubljah sve odje e tvoje,
zvukove gluhe i bezdani glas,
svojeglave ti nepokoje,
tišinu tvoju u večernji čas!..

Pera govori takvim žarkim šapatom, da se Vasi i Mladenu kosa diže na glavi. A on šapuće, srca, čini se sada će zaječati. Vasa koji leži uz njega, i koji ga poznaje kao »samog sebe«, jer je tri godine ležao s njim isto tako u internatu poljoprivredne škole u Subotici, vidi kako mu se blistaju oči od ushićenja i — tuge. Svršio je poljoprivrednu školu, a sanja samo o pesnicima, poemama, o dalekim nedokučivim zemljama i nebu. I za sve što kaže ima odgovarajući stih, pesmu, koju bliskima, srodnima sebi, sanjarima, odmah kazuje naizust.

— Pa kako, Pero? — primećuje Mladen, taj sanjar naučnik. Kako to, ti si poljoprivrednik, a recituješ pesme? Šta će biti s tobom? Kud ćeš ti?..

Pera ćuti u mraku. Vasa sme da govori u njegovo ime:

— Biće pesnik. Badava je svršavao agronomiju. On je potomak nekog pretka koji je možda uz gusle hvalio prirodu i sanjario kao i on. Otac mu je strogo postavio da mora izučiti agronomiju. Kad je otac kao kolonista došao u Vojvodinu, nije mogao da savlada zemlju. Zato je tražio da mu sin savlada tu nauku. On ju je savladao, a mašta leti na drugu stranu...

Nisam od kraljića, carskih carevića
što lov lovuju, biju i lumpuju,
ja sam od onih za koje se priča
da uvek rade i da uvek snuju.
Ja sam od gorkih nigdenkovića
što žita oru i kopaju rude.
Ja sam od onih prkosnih mladića
što nemaju hleba, a slobodu žude...

šapuće za to vreme Pera da ne bi slušao Vasu.

— Je si li ti to napisao? — pita Mladen.

— Da, kaže Pera kratko.

Kad sam ga opomenuo da ne govori istinu ,on se obrecnu:

— Svejedno je čiji su stihovi. Kad ih ja govorim, onda su moji... Kad Vasa govori o tome kako će na državnom imanju obrađivati zemlju na nov način, kako će sejati žito na kućice, kalemiti voćke — i šta ja sve znam o sistemima đubrenja, oranja, sejanja, onda su to njegovi snovi, svejedno što je u pitanju Mičurinov ili neki drugi sistem... To je njegova poezija... Ja sanjarim uz Davičove ili Puškinove stihove. Vasa o vojvođanskim poljima na kojima zri višegodišnja pšenica i pirinač, Mladen o gospođe Kiri... Sve je to ista poezija...

Vasa, dečak-agronom sin starih vojvođanskih ratara zaljubljenih u svoje oranice, ispunio je san svoga oca, dede, pradede, pa i svoj — oplemeniti tešku, mrku, masnu našu oranicu, majku i hraniteljku...

— Pa kad se zatalasa ta pšenica sa kalemom na tvrdoj stabljici... Ni sinje more ne može biti lepše u svom tihom, šumnom talasanju...

Kroz otvorene prozore kao da šumi reski gorski vazduh, koji rashlađuje do kosti... Dišu maturanti naše brigade... Šumi šuma na Ljeskovim Vodama... Pera se uvija u ćebe, sprema se da zaspi zaista.., i šapuće umoran:

U glavi mi je toliko misli,
putovanja, na koja nikad neću stići...
u daljini vidim vatre, zvezde, milione
snova,
vidim borbu, patnje, katastrofe...

Nisam se više usudio da ga pitam čiji su to stihovi.

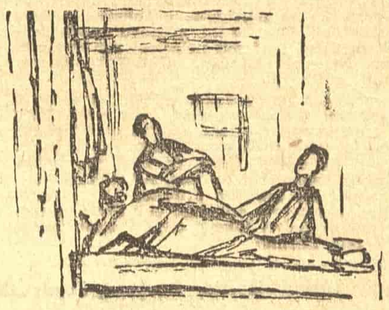

Kratke vesti iz inostranstva

Koro: Žena u ružičastoj suknji

IZLOŽBA RETKIH SLIKA KOROA

U Galeriji Daber u Parizu nedavno je bila otvorena izložba 20 retkih slika Koroa, koja ga prikazuje u njegovom intimnom stvaralaštvu. Tu je izložen »Ulaz u park Sen Klu«, koji je slikao kad mu je bilo 28 godina, zatim divno »Pristanište La Rošel«, zatim »Kuće Kabasid u Vil Davre«, kao i nekoliko odličnih portreta. Izložene su samo slike koje je Koro slikao slobodno, prema svojim intimnim raspoloženjima, tako da ga ta mala izložba, prema mišljenju kritike, pretstavlja mnogo vernije od ranijih izložbi.

IZLOŽBA PIKASOVIH LITOGRAFIJA

U Buhholc galeriji u Njujorku priređena je izložba Pikasovih litografija.

Među litografijama, štampa pominje mnoge portrete njegove žene, koji su interpretirani u svakoj litografiji na drugi način.

»KNJEGINJA OD AMALFIJA« U OKSFORDSKOM POZORIŠTU

Pozorište oksfordskog univerziteta spremilo je za novu sezonu Vebsterov istoriski komad »Knjeginju od Amalfija«. Za ovu je priliku izrađena naročita scenska dekoracija, kao i novi kostimi, a sve na osnovu kulturno-istoriske i umetničke dokumentacije o vremenu u kome je knjeginja živela. Naročito su korišćena slikarska dela majstora Kranaha i Matije Grinvalda, nemačkih umetnika toga doba. Sa ovom će pretstavom oksfordsko pozorište gostovati u većim gradovima Francuske.

STUDIJA O VERMERU

Laurens Gauing, profesor umetnosti na univerzitetu u Daramu, napisao je studiju o velikom slikaru Vermeru, u kojoj — prema pisanju kritike — autor iznosi nove poglede na Vermerovo umetničko delo. Knjiga će uskoro biti objavljena u izdanju edicije »Faber i Faber« u Londonu.

BIOSKOP U MUZEJU

U pariskom muzeju Peti Pale uređena je bioskopska sala u kojoj će biti projektovani filmovi o likovnoj umetnosti. Ovo je prva muzejska ustanova u Francuskoj, koja će stalno koristiti film kao sredstvo vaspitanja svojih posetilaca. Prvi film koji će u ovom muzeju biti prikazivan je »Galantne svečanosti Vatoa« za koji su scenario napisali Dil, Oreli i Ridemont. Ovaj je film nedavno prikazivan i u Beogradu u okviru priredbi Centralne kinoteke. Posetioci muzeja Peti Pale koji poseduju najveći broj Vatoovih dela, moći će da se bez vodiča, a preko filma upoznaju sa delima majstora na osnovu stručne analize kakva je data u tom filmu.

IZLOŽBA KARAVAĐA U MILANU

U Milanu je nedavno bila otvorena izložba Mikelandela Merizi da Karavađo. Bilo je izloženo 45 slika samog Karavađa i 155 slika njegovih sledbenika i onih koji su radili pod njegovim uticajem. Posle izložbe priređene 1922 g. u »Palaco Piti« »Od Karavađa do Tijepola«, ovo je najpotpunija izložba italijanskog baroknog slikarstva.

Izloženi su gotovo svi poznati radovi Karavađa iz njegovih mladalačkih dana, iz njegovog rimskog perioda, iz vremena kada je radio u Napulju i na Malti, kao i iz tragičnih dana pred smrt u Siciliji. Njegov ogroman uticaj dokumentovan je na izložbi radovima slikara njegove škole i onih koji su bili pod njegovim uticajem (Baljonija, Bordanija, Karačola, Spadarina, Kavarocija, Manfredija, Pretija, Riminaldija i Saračenija) radovima slikara koji su došli da rade u Rimu pod njegovim uticajem (Valentin, Per Brugen, Jansens Rombaouts, Honthorst, Elshajmer, Finson) pa sve do radova Stomera, Turnijea, Le Klerka, La Tura, Vuea, Kenjea, Sverca, Lera i drugih.

IZLOŽBA REMBRANTOVIH BAKROREZA I CRTEŽA

U Rimu je zaključena a u Firenci se otvara izložba Rembrantovih bakroreza i crteža iz kolekcija amsterdamskih muzeja. Među bakrorezima se nalazi portret umetnikove majke (1628), »Tri krsta«, »Pretstavljanje Hrista u hramu«, »Pogled na Amsterdam« i »Tri stabla«, a od poznatijih crteža »Vitez na konju« i »Nagoveštenje pastirima« (1634).

Iako je to bila jedna od retkih izložbi Rembrantovih bakroreza i crteža, ipak je poseta izložbe u Rimu bila minimalna, u svemu 6.000 posetilaca.

»LATINSKA LITERATURA«

Poslednje izdanje engleske edicije »Metuen« iz Londona pretstavlja opširnu studiju V. A. Lejdloa, koja prikazuje latinsku književnost od njenih najranijih početaka pa do svršetka klasičnog perioda. Knjiga je naišla na dobar prijem engleske književne kritike.

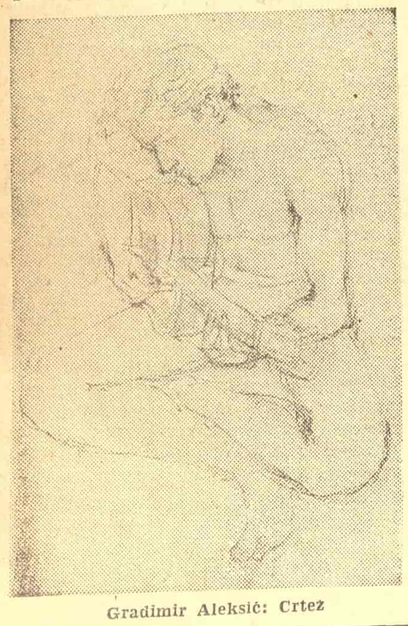

Gradimir Aleksić: Crtež

»O preuzimanju i prevodjenju prevoda«

Pod gornjim naslovom potpisao je Branislav Miljković u ime Srpske književne zadruge izjavu u Književnim Novinama (vidi br. 34, od ove godine) u vezi s mojom redakcijom Zaručnika Alessandra Manzonija, u prijevodu Jovana Đaje.

Neke umjesne primjedbe uprave Srpske književne zadruge obesnažuje sam potpisnik izjave napisavši: »Nesumnjivo, ni državno izdavačko preduzeće (treba »poduzeće«, prim. I. F.), ni priređivač, nisu ni po kakvom državnom zakonu bili obavezni da izveste Srpsku književnu zadrugu da su uzeli »da prirede« prevod jedne knjige koja je ranije izašla u njenom izdanju«. Iako je izjava napisana povišenim tonom, u njoj nema ništa kontretno osim pitanje zašto je ime prevodioca od »Jovan« pretvoreno u »Ivan«. Budući da sam ja o tome već sam htio obavijestiti javnost (samo što moja izjava nije štampana) nadam se da ću to moći sada, kad sam napadnut.

Miljković u svojoj izjavi upoređuje moju redakciju Đajina prijevoda s nekulturnom nakaradom Mite Ćorića koji je 1892. srpskoj publici servirao Šenoino Zlatarevo zlato, preudešeno i »premolovano«, dodavši čak i »originalan« potpis Augusta Šenoe ćirilicom. Miljković kaže: »Prema izvesnim merilima razumljivo je zašto je taj prevod sa ekavštine preveden na ijekavštinu, s obzirom da se knjiga namenjuje ijekavskoj čitalačkoj publici. Tako je nekad radio Mita Ćorić »posrbljujući« Šenoino Zlatarevo zlato. Ali ni sa kakvim merilima ne može se pravdati što je priređivač u prevodu menjao reči i oblike srpskog književnog jezika nazivajući ih »suvišnim regionalizmima i arhaizmima«. On je svud stavljao: točka mesto tačka, točno mesto tačno, zasigurno mesto utvrdo, šutke mesto ćutke, zapovijed mesto zapovest, zrak mesto vazduh, papir mesto hartija, tko mesto ko, što mesto šta, okladiti mesto opkladiti, vidjet ćemo mesto videćemo, i puno tome slično«.

Ne mogu se dovoljno načuditi da je još danas dobronamjernu čovjeku potrebno dokazivati da se prijevod redigira, odnosno lokalizira, odnosno — kako to »duhovito« kaže izjava — »prevodi« sa ekavštine na ijekavštinu, iz čega izlazi da postoje nekakva dva jezika — ekavski i ijekavski! Prijevod nije originalno djelo, pa svaki redaktor ima pravo mijenjati sve ono za što smatra da nije tečno, točno i skladno. Naravno da se njegov rad može podvrći kritici, ali ne takvoj gdje će se redakcija prijevoda nazvati »prevođenjem prijevoda«, kako stoji u natpisu pomenute izjave. Treba li dokazivati da je drugo kad Mita Ćorić u originalnom djelu jednoga klasika od »čazmanskoga prepošta« pravi »čazmanskog protu«, od »kanoničke kape« »arhimandritsku kamilavku« od »ceha srebrnarskog« »esnaf kujundžijski«, od »bana Berislavića« »bana Borisavljevića«, i puno, puno tome slično. U svome žaru okomio se Miljković čak i na rastavljeni futur. Zar i o tome treba govoriti? Zar se redaktor nije smio služiti Broz-Boranićevim pravopisom, koji je propisan u Narodnoj Republici Hrvatskoj? Pratim izdanja »Zore« i nisam našao da je i kod kojega srpskoga autora spojeni futur rastavljen, suprotnih primjera ima mnogo kod drugih preduzeća. Tako je Jugoslovenska knjiga izdala 1949 izbor iz Kranjčevića. Tamo (citiram nasumce) na str. 143., u pjesmi Dva barjaka, stoji »ubiće«, a Kranjčević je pisao »ubit će«; u pjesmi Žena, na str. 171., »nestaće«, a Kranjčević je pisao »nestat će«, itd. I opet se tu radi o mijenjanju originalne grafije jednoga klasika, pa ipak nitko nije prigovorio. Kultura istovremeno izdaje klasike marksizma-lenjinizma, sabrana djela Gorkoga i drugih klasika u lokaliziranim prijevodima. Ima li tome prigovora? Nedavno je tako izdat i Hercen. Pa ima li tome prigovora? Da ne idem dalje, imam i ličnoga iskustva. Matica Hrvatska izdala je 1948. godine moj prijevod Verginih novela. J. Vagenhals redigirao je lani za beogradsko »Novo pokolenje« dvije od tih novela (Prigonja i Sloboda), prvoj izmijenio naslov, ne upitavši za dopuštenje ni nakladnika ni mene. Nije mi čak ni ime spomenuo, pa bar Jovanom da me nazove, ali da prizna da je prijevod moj. A osim toga, ima izmjena koje kvare prijevod. Tako na str. 204 moga prijevoda stoji »jedna pristala djevojka«, a redaktor »ispravlja«, na str. 83 svoje redakcije, »jedna devojka koja je pristala uz njih«, dok original lijepo kaže »un bel pezzo di giovanotta«, — dakle, po domaću, »kus djevojke«. Tko je tu uz koga pristao, ne znam; svakako ja uz takvu redakciju nikad i nikud. Do danas još nisam dočekao da mi se tko javi, makar i dopisnicom. Možda ću dočekati.

Ali, vratimo se našem pitanju. »Ivan« umjesto »Jovan« najbanalnija je štamparska pogreška. Ne vrijedi sad iznositi njen historijat, uza sve razloge ostaje činjenica da je ime krivo štampano. Meni je ta pogreška od prvoga časa bila vrlo neugodna i ja sam, poslavši prilog o Manzoniju u Književne Novine (vidi br. 28 od ove godine) napisao bilješku u kojoj izražavam žaljenje zbog pogreške i zabunе do koje ona može dovesti. U popratnom pismu uredništvu kažem doslovce: »Ukoliko objavite Manzonija, naročito mi je stalo da se štampa bilješka o pogrešno štampanom imenu prevodioca Jovana Đaje«. Članak je objavljen, bilješka (za koju sam izrekom kazao da mi je do nje naročito stalo) — nije. Zašto, ne znam. Stoga je posve neumjesna igra oko toga je li priređivač možda shvatio ime Jovan »kao regionalizam ili arhaizam«. Pogreška je toliko očigledna da se i ne može objasniti nego kao pogreška. Međutim, dobro je mesti i pred svojim vratima. Moj kritičar mijenja u službenom naslovu »Zore« poduzeće u preduzeće; ja se zovem Ivo, to može pročitati na naslovnoj strani Zaručnika, ali me moj kritičar ipak zove Ivanom; najzad, Zadruga brani od mene svoga pokojnoga suradnika, a sama navodi pogrešnu godinu njegove smrti, 1926. umjesto 1928. Uostalom, uza spomenuti članak o Manzoniju uredništvo je donijelo i sliku toga klasika, ali ispod nje piše »Đuzepe (!) Manconi«. Jasno otkuda zabuna; tako se zvao Mazzini. I ne samo to: naslov moga priloga bio je »Manzonijevi Zaručnici«, a uredništvo je svuda u tekst i u naslov stavilo Vjerenici. i još u pod naslovu upozorilo: »Izdanje Zore, Zagreb, 1951«, iako je Zora knjigu izdala pod natpisom Zaručnici. Sa me sitnice, ali vrijedne da se spomenu kad se štamparskim pogreškama potkrepljuju principijelne izjave.

Ne bih se toliko zadržavao na sporednim stvarima, da u spomenutoj izjavi nisu izneseni tako neosnovani prigovori. Meni je kao redaktoru, to ponavljam, krivo što je do pogreške došlo. Ali, modernizirati prijevod koji je prije četrdeset godina časno ispunio svoj zadatak, osloboditi ga suvišnih regionalizama i arhaizama, približiti ga današnjem čitaocu, to je za moga kritičara »neumesno preinačavanje«; nego, meni se čini da Miljković žali što sam izabrao Đajin prijevod. Sad žalim i ja.

Ivo FRANGEŠ

LUJ ADAMIČ

(Nastavak sa prve strane)

način pomogne i odbrani. Dve objavljene knjige: »Povratak domoroca« (1934) i »Moja rodna gruda« (1943), i treća, »Orao i korenje« u rukopisu — to su tri interesantna razgovora i razmišljanja Luja Adamiča o Jugoslaviji i o njenom položaju. U njima je obradio i rasvetlio čitaocu u Americi sudbonosna i presudna razdoblja poslednjih decenija jugoslovenske istorije. Osnov i pobuda za pisanje tih knjiga bila je istina o njegovoj otadžbini. U »Povratku domoroca« prikazao je svetu pravu sliku diktatorskog režima šestojanuarske Jugoslavije, smelo izneo istinu o Narodnooslobodilačkom ratu i izdajstvu Draže Mihajlovića u knjizi »Moja rodna gruda« i naposletku u rukopisu »Orao i korenje« progovorio o pravim ciljevima kominformovskog i sovjetskog nasrtaja na Jugoslaviju. Te knjige, pisane stilom koji je u više mahova pohvalila američka kritika, izraz su piščeve ljubavi prema staroj otadžbini a isto tako i prema njegovoj drugoj otadžbini. Te knjige (nažalost, kod nas neprevedene i malo poznate) i dostojan su doprinos međusobnom razumevanju i upoznavanju ljudi i naroda; one su prožete žarkom željom da se svet popravi i uljudi, da vera u korisnost rada i života bude i politička vera svakoga i svih.

Zavesa i dalje zaklanja misteriozne događaje na maloj farmi kraj reke Delavor čija je žrtva bio pokojni Luj Adamič. Ali će vreme uskoro razgolititi i tu žalosnu igru, i onda ćemo tačno znati zašto je i kako morao umreti pisac i publicista koji je svojim radom posvedočio da nije živeo samo zato da bi prosto-naprosto živeo, već da bi živeo on i svi koje je voleo, za koje se borio i pisao.

Bojan ŠTIH

NOVI DVOBROJ ČASOPISA »MLADOST«

Izašao je iz štampe dvobroj 5—6 časopisa »Mladost« sa sledećim sadržajem: Aleksandar Vučo: Zašto rat svih ljudi (odlomak iz poeme »Mastodonti«); Radomir Konstantinović: Drama Laze Lazarevića; Vilijam Fokner: Ruža za Emiliju (pripovetka); Stevan Raičković: Krug nežnosti (sedam pesama); Zoran Gluščević: Misli o stvaranju lepog; Tin Ujević: Jesenja parodija (pesma); Mihailo Ražnatović: Imao sam druga (pripovetka); Džordž Snel: Viliam Fokner. U hronici: Radomir Konstantinović: Mi deca sveta; Jurij Gustinčić: Neobavezna razmišljanja; Vojan Rus: Metafizika u dijalektičkom odelu; Inž. Rajko Tomović: Tragom istraživača; Radoš Novaković: Prilozi problemu filmskog scenarija; Ljubiša Jović: Tri slikarske izložbe (Lubarda — Milosavljević — Aralica). Beleške.

»BRATIMSTVO SINJEG GALEBA« ROMAN TONA SELIŠKARA BIĆE SNIMLJEN ZA FILM

»Jadran-film« iz Zagreba napravio je ugovor sa slovenačkim književnikom Tonetom Seliškarom da njegov roman »Bratimstvo sinjeg galeba« snimi za film. Seliškarovo delo, jedno od najznačajnijih u slovenačkoj dečjoj književnosti, štampano je prvi put 1937 godine. Posle rata doživelo je dva izdanja i prevedeno je na italijanski i češki. Glavna lica romana su dečaci, a pisac je na živ i zanimljiv način izneo njihove pustolovine na jednom ostrvu.

BELEŠKE

Marko Benzon: Njegošev grob na Lovćenu

NJEGOŠEVA PROSLAVA NA CETINJU

Proslava stogodišnjice Njegoševe smrti trajala je na Cetinju tri dana. Počela je u sredu 5 septembra pre podne svečanom akademijom u Domu kulture, na kojoj je posle pozdravnih reči akademika Siniše Stankovića, pretsednika Saveza književnika Jugoslavije Ive Andrića i delegata Slobodne Teritorije Trsta Borisa Race, govorio o Njegošu i njegovom vremenu Blažo Jovanović, pretsednik Vlade NR Crne Gore. Istoga dana pre podne u 12 časova otkrivene su u Njegoševom parku biste dvojice Njegoševih prijatelja i saradnika, Sime Milutinovića i Ljube Nenadovića, a posle podne spomen-ploča na Biljardi, Njegoševom domu koji je on podigao i koji je najzad sada restauriran i doveden u stanje u kojem je bio u njegovo vreme. Prvi dan proslave završen je svečanim koncertom na Letnjoj pozornici pod Orlovim kršem, podignutoj povodom Njegoševe proslave. Na koncertu su izvedena simfonijska dela na teme iz pesničkih književnih dela domaćih savremenih kompozitora Ilije Lakešića, Božidara Trudića, Svetolika Paščana i Nikole Hercigonje, kao i prvi stav iz »Herojskog oratorijuma« Vojislava Vučkovića.

Drugi dan proslave bio je posvećen oblasku istoriskih mesta u okolini Cetinja vezanih za uspomenu na velikog književnika i državnika. Već u rano jutro pošle su prve grupe izletnika kamionima, autobusima i automobilima do Ivanovih korita u podnožju Lovćena kraj kojih se nalaze Crkvine i na njima malena kapela gde je održan istoriski sastanak kneza Danila i crnogorskih glavara radi dogovora o istrazi poturica, sastanak opevan u »Gorskom vijencu«. U prvo praskozorje krenuli su uz kamene litice Lovćena učesnici proslave da se poklone senima pesnikovim. Posle deset časova na grob su položeni venci Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ i Savezne Vlade, venci iz svih narodnih republika, venac Prezidijuma Narodne skupštine NR Crne Gore, Blaža Jovanovića i građana Cetinja. Svečanom činu, na kome je govorio pretsednik Prezidijuma Narodne skupštine Crne Gore Nikola Kovačević, prisustvovali su i Moša Pijade, član Politbiroa CK KPJ; Rodoljub Čolaković, pretsednik Saveta za nauku i kulturu Vlade FNRJ; Marko Vujačić, potpretsednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ; Blažo Jovanović, pretsednik Vlade NR Crne Gore sa ministrima, pretstavnici narodnih republika, Slobodne Teritorije Trsta i mnogobrojni kulturni i javni radnici iz svih krajeva naše zemlje, kao i narod iz Cetinja i okoline. U podne po povratku sa vrha Lovćena na Ivanovim koritima razvio se crnogorski oro. Oko 16 časova ista kolona kamiona, autobusa i automobila krenula je sa Ivanovih korita za Njeguše, rodno selo Njegoševo da bi se posetila pesnikova rodna kuća. U njoj se danas kao jedini predmet iz pesnikove zaostavštine nalazi jedno veliko ogledalo, a iz njegovog doba ostala je nepromenjena odžaklija. Svi ostali predmeti sto, dva kreveta, stolice, posude i ostalo, nabavljeni su pre 55 godina i izrađeni po uzoru na one originalne, vladičine, donesene iz Venecije. Uveče istoga dana na Letnjoj pozornici održan je koncert crnogorskih narodnih pesama i igara, u kome su učestvovala kulturno-prosvetna društva i grupe iz Kotora, Danilovgrada, Cetinja i Titograda i srezova barskog, pljevaljskog, ivangradskog, nikšićkog i cetinjskog.

Proslava je završena u petak, 7 septembra, svečanim izvođenjem fragmenata iz »Gorskog vijenca«, u 20,30 časova, na Letnjoj pozornici, u kome su sudelovali najistaknutiji dramski umetnici iz svih pozorišta u zemlji. Delo je dramatizovao Raša Plaović, prvak i reditelj Narodnog pozorišta u Beogradu a režirao ga je Vasa Kosić reditelj Narodnog pozorišta u Sarajevu.

Za vreme Njegoševe proslave na Cetinju otvorene su razne izložbe, a gosti i delegati posećivali su isto tako i druge kulturne i istoriske ustanove Cetinja: Cetinjski manastir, u kome je i Njegoš — kada su ga austriske vlasti da zaplaše narod preneli sa Lovćena — jedno vreme ležao, zatim Državni muzej, Umetničku galeriju i čuveni Reljef Crne Gore, Njegošev muzej otvoren je za proslavu u Biljardi a izložbe Saveza likovnih umetnika Jugoslavije: fresaka i stečaka, i Crnogorske štampe, otvorene su takođe u čast proslave najvećeg crnogorskog i jugoslovenskog pesnika.

B.

I nama jednom mater budi

Nas će još danas bodežima biti:
žeđ za lepotom u nama utaži.
I ja ću možda — s klasovima raži —
pokošen pasti, ludi mrtvac biti.

Zvona se čuju, krupna zvona laži
i kame bruse. Krv će časom piti
i naše glave samo mrtve sniti.
Što čekaš, Zemljo, ti istinu kaži.

Ne daj života! To je zakon bića
koja čekaju kraj krvoprolića.
Nek kaplju sreće, koju čovjek žudi,

sasne iz dojke, iz oprana neba,
iz srca pjesme, iz dobrote hljeba:
Zemljo, i nama jednom mater budi.

(Iz predratne bilježnice)

Vladimir POPOVIĆ

USPOMENA NA BORU STANKOVIĆA

Bio sam još đak u Vranju, a Bora »brucoš«, student prve godine beogradskog Pravnog fakulteta. Nas đake jedva bi koji student s visine pogledao, pa smo sa nekom radoznalošću očekivali da li će takav biti i Bora, koji je ranije, kao gimnazijalac, u slobodnim časovima i danima, rado bio sa mlađima od sebe, jer nije bio ni uobražen, ni neprirodno ozbiljan, ni uštogljen, ni sančim strog prema deci. Vazda je s nama bio spreman na svaku šalu; imao je humora, i to onog koji je sočan, narodski, utoliko deci bliži.

I došao je Bora o Belom četvrtku. Posmatrali smo ga radoznalo, ali već prežaliviši njegovo društvo, pošto smo imali iskustva da čim neko od naših starijih postane student, on se izmeni preko noći i »decu« (a u »decu« sad takav trpa čak i dve tri godine mlađe od sebe) posmatra s prezrenjem, čak ih i tera.

Ali, gle, Bora pođe s nama na kupanje, isto onako veseo i prisan kao što je bio pre, dok je još bio gimnazijalac!

To nas je jako obradovalo. Uhvatili smo ga, ja i moji ujačići za ruke, na smenu, te žurili prema Kazan-đolu. Putem nas je u nekoliko mahova zacenio smehom pričajući o profesorima.

Kazan-đol je jedan tesnac Vranjske Reke u Markovom Kaletu. Divno mesto, prijatno za kupanje. Kad smo stigli Bora se nasmeja:

— Eh, eh, što je ostalo pene! Dobar znak!

— A što, batke? — pitamo ga mi.

— Pa, eto, jutroske su se ovde, pre no što je sunce izišlo, kupale žene! Biće berićeta! — i opet se nasmejao, sad gromko.

Mi smo znali mnoge vranjske običaje, ali su nam ovaj nekako »prećutali«. Zato navalimo da pitamo Boru:

— A, bre, batke, a zašto su se banjale ovdek dneske?

— Njija im se kolevka! A biće, biće!

Mi zinusmo; sad tek ne razumemo. On da prsne od smeha:

— A što ste zinuli? Pa zar ne znate ko se kupa o Belom četvrtku u Kazan-dolu?

— Ne, batke!

— Nerotkinje, bre deco, nerotkinje! Prazna im kolevka, pa veruju da će biti puna, do godine, ako se izbanjaju pre sunca na Beli četvrtak! Tako je uvek bilo! A opet Vranje ne raste!

I pršte u smeh... Ali nama nije bilo do smeha. Šta nam se sve nije vrzlo po glavi i... nekako smo se ustručavali da se kupamo u tom »čudotvornom« Kazan-dolu. A to je baš i bilo ono što je vragolan Bora hteo da postigne. Smejao se od srca, dugo i pusto, tako da smo i mi najzad morali da se smejemo. I da mu pokažemo kako se ne bojimo »čudotvorstva« — skočili smo u vodu.

— Eh, što je pusto vranjsko! — mahnu Bora rukom. — Za inat i u vodu i u vatru!

Nikada neću zaboraviti taj dan. Nikada se nismo tako burno i veselo kupali. A i Bora je bio kao nestašan dečak: gnjurao se sa nama, takmičio, »davio« nas, prskao. Smeh se čuo na daleko.

*

I opet smo se našli sa njim pred Markovim Kaletom. Znali smo koješta o Kaletu, od starijih, ali, opet, htedosmo da i od Bore nešto čujemo. Student je, možda više zna, a mi smo večito radoznali.

— Ama, Borko, otkude ovoj mesto da se vika Markovo Kale?

— Vi ste mi Vranjanci! Zar ne znajete?

— Kaži ti! — vičemo mi uglas.

— Dobro, de! Eto, pogledajte ovamo: tu je bio bivak Kraljevića Marka. Tu je on sa svojom vojskom stao, pa mislio kako da je nahrani. Viče vojska: »Da jedemo, bre Marko!« A on gleda: gde da im peče hleb? Gleda levo, gleda desno,, pa ugleda, eto vidiš onu rupu! E, tu napravi brzo jednu veliku furunu, pa udari da peče hlebac. Nigde takve furune! Hleb kao kolač, i još lepši, prste sa njim da pojedeš! Jede vojska hlebac, i sve se čudi kako je dobro ispečen, kako je sladak, pa kaže Marku: »Bre, Marko, da ostanemo ovde,

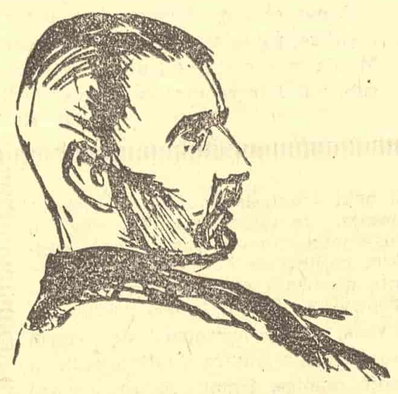

Bora Stanković

kod tako dobre furune, pa da jedemo hlebac, k'o što ga car ne jede!?« A Marko se naljuti: »Iš, bre, dembeli jedni! A ko će da bije Turke ako se ugojite od sladak hleb? Hoću da vas hranim sa gorak hleb, pa da bijete Turke zbog svoju gorčinu... A gorko nam, vala, i jeste, dok traju siledžije! Kad ih proteramo biće vam i zobenica slatka!«

— 'Oće, de! — rekosmo mi, a uživamo u Borinoj priči.

— A što da ne! Sloboda je slatka i bez hleba! — reče on ozbiljno. — Nego, deco, znate li zašto se ona planina tamo zove Krstilovica, a ona, pa, onamo Plačevica?

— Ne znamo! — graknusmo.

— Tamo se, na onoj, Marko prekrstio, a na onoj, opet, zaplakao. Tako kaže narod! Mora da je to retko činio, pa su zato i upamtili. Znaš kako je: mnogo je prek bio taj Marko, pa dosta od njega i sefte!

I opet pređe na smejanje. Znao je da začini svaku priču nekim svojim humorom. I nastavio je dalje o Marku, sve šaljivo

*

Tada, kao student, Bora se zaljubio u lepu Vranjanku Jovanku-Joku Zlatanović, ćerku Zafira poreznika i Anastasije-Naste učiteljice. Tu smo mi, njegovo mlado društvo, videli prvi put neku »krizu« kod njega. Nije bio mračan, ali nekako skrivenији, ćutljiviji.

Joka ga je, svakako, volela, jer je on u početku te ljubavi blistao od sreće. Hteo je da se njome oženi, sasvim ozbiljno, ma da još nije imao egzistencije. Bio je spreman na svaku žrtvu, da radi ma kakav posao, samo nju da ima. Ali Jokina majka podleže ženskim pričama, te se usprotivi braku vrlo odlučno, čak dosta uvredljivo za jednu tako osetljivu dušu, kakva je bila Borina:

— Taj će se propije kako baba Milica! Ne davam Joku!

Odista, žene su u Vranju raznele glas da od Bore ništa neće biti, jer kad neko ima babu koja voli piće, taj se mora i sam propiti! Čudno verovanje, tobož plod starih iskustava, da mlad čovek ne mora da se propije ako mu je otac, ili deda, ili ma ko od muškog roda bio pijanica, ali ako je imao babu sklonu piću — to sigurno nasleđuje! Vele da je za to bilo u Vranju mnogo dokaza. Čak su navodile i primere, pa nije ni čudo što je Nasta poverovala tom »iskustvu« i odlučno prekratila ljubav između Bore i Joke.

Dok se to odigravalo, mi smo Boru retko viđali u našem društvu. Ali, kad se svršilo i kad je Bora izdržao »krizu«, predahnuo od razočarenja, eto ga opet među nama:

— Šta da radim drugo nego da se smejem?! Razni ljudi, razni i običaji. Neko meće na kantar mladoženju, a neko, pa, njegovu babu!

Ali kroz taj njegov smeh videlo se jasno da je bilo i gorčine, duboko u njemu. Uvredili su ga, i taj trag je ostao.

Posle je Bora dobio stipendiju i otišao na studije u Pariz. Ali tamo je ostao svega godinu dana, jer mu se stipendija ugasila posle majskih događaja, ubistva Aleksandra i Drage. Oženio se Angelinom, sestrom beogradskog prote Milana Milutinovića. Dobio je mesto poreznika pri tadašnjoj Bajlonovoj pivari. Posla nije imao mnogo i mogao je da se preda čitanju, naročito ruskih klasika: Puškina, Ljermontova, Gogolja, Dostojevskog, Tolstoja... Tada i počinje njegov plodniji književni rad, pojavljuju se njegova najbolja dela.

Sreo sam ga s vremena na vreme i tu, u Beogradu. Za nas, nekadašnje prijatelje i poznanike, uvek bi imao malo vremena za pričanje. Sećam se da sam jednom naročito mislio o jednoj njegovoj rečenici:

— Sedam puta prepisujem ja svaku moju stvar!

Znao sam kako su mnogi naši pisci olako shvatili svoj književnički posao; često nisu ni jedan jedini put prepisali svoje delo, već ga sa svima greškama davali časopisima ili izdavačima. Zato je i bilo dosta brzopletih opisivanja karaktera, slabog razvoja fabule, naprasnog završetka, i slično. A, eto, ovaj Bora, koji je izgledao lakouman — po mojim prvim utiscima — tako je ozbiljno shvatio svoj književni posao, i tako savesno radio svoja dela!

Možda ovolika savesnost ne bi bila mogućna da Bora nije imao vrlo vredne pomagače: suprugu Angelinu i šuraka Milana. Oni su vrlo često prepisivali njegove rukopise, kad bi on posustao. I u našoj literarnoj istoriji nije na odmet zabeležiti ovu dragocenu pomoć, jer ona je omogućila da Borina dela dobiju u poslednjem vidu onako savršen oblik i punoću izražavanja. Jer dobar prepis Bora je ponovo revidirao, dopunjavao, usavršavao, ponovo davao na prepis itd.

— Dobar književnik ti je što i dobar vinogradar: što bolje i češće okopava i reže, utoliko mu je bolje grožđe i vino! — govorio je Bora.

Samo, on je imao perioda kad nije pisao, perioda koje su neki pogrešno shvatili, pa govorili da se »ulenjio«. To je tačno. Bora je pisao po nadahnuću, iz neodoljive potrebe da iskaže ono što je u njemu vrilo. Međutim, kad je ovaj osetljiv čovek bio pogođen nečim teškim, neprijatnim, odbijao bi se i od pisanja i od ljudi. Tada je izgledao durljiv, nepristupačan, prek. Ali duboka podloga u njemu je bila vedrina i vera u čoveka za koga stvara; to ga je ponovo vraćalo pisanju, i to onom iskrenom, preživljenom, preosećanom, u kojem bi prosto izgarao. Tada bi bol i vedrinu ovaploćavao u strasti i svežini, živopisnosti i toplini, koje bi, uz savesno doterivanje, blistale čitaocima potpunom umetničkom lepotom.

*

Posle Balkanskog rata Bora je prešao u Ministarstvo prosvete, gde dobija referenturu za verske poslove! I posle Prvog svetskog rata nastavio je da radi u istom resoru, a zatim je penzionisan »po potrebi službe«.

Kakav je bio u državnoj službi najbolje će, između tolikih, osvetliti ova činjenica, koju mi je ispričao:

— Dođoh ti ja u inspekciju, a oni mi napraviše bogovski dočekˇ, bogatu večeru! Vidim ja da nisu nešto čisti, čim toliko hoće da me maze. Ali, ko velim, neka ih. Kad sutradan, čim sam ustao nađoh pored kreveta pismo na mene adresovano. Otvorih ga i nađoh unutra hiljadarku, umotanu u cedulјicu na kojoj je samo ovoliko pisalo: »Budite snishodljivi!«

— Kratko i jasno!

— Dabome! A ja uzeh tu istu cedulјicu, pa na njoj napisah: »E, moj prijatelju, služba je služba, a družba je družba«. Ostavih i pismo i hiljadarku na stolu, a čim se vratih u Beograd podnesoh referat o zloupotrebi upravnika toga nadleštva! Čuo si!

Odista, niko ga nije mogao korumpirati. I kad mu je bilo najteže, nije se ponižavao, a još manje prijao. Nije to radio onako prosto kao »službenik zakona«. Ne! On je imao više osećanje pravde, svoje ličnо, i to veoma pravilno, i svaku je stvar kroz to ocenjivao, i po svojoj oceni se upravljao. I uvek je tu ocenu donosio nekako vedro, na svoj način, kao svaki dobar poznavalac ljudi:

— Ne ljuti se kad vadiš korov! Pevaj, brate, zato što i ti poneki umeš da izvadiš!

*

I kad je bio najmanje pristupačan, Bora je bio dobroćudan prema siromašnom, pačeniku, zapostavljenom i napuštenom. Nije on imao bogzna kakvih sredstava, ali i od onoga što je imao rado bi davao nevoljnome i onome ko je na nekoj muci. Trebalo je samo iskreno izložiti svoju stvar. Bora je mrzeo lažove i prenemagala. On nije trpeo kačiperstvo, snobizam, falsifikat, etikeciju — ukratko sve što je lažno. Ukoliko je neko bio iskreniji, priprostiji, jednostavniji i, dabome, potrebitiji, tome je odmah priticao u pomoć. Bio je prema takvima osobito gostoljubljiv. U njegovu kuću, u Vršačkoj ulici, za divno čudo, mogao je da dođe u svako doba neki namernik. Protivno onima koji vole da vide srećna i zadovoljna čoveka, Bora je voleo da primi nesrećna i potrebita, jer je mogao da mu pomogne. Upravo je jedinstvenom brzinom i lakoćom mogao da shvati pravu muku i nevolju ma i slučajno viđenog čoveka. Tada se odista videlo najbolje kako, i pri oceni ljudi, njega vodi nadahnuće, intuicija:

— Kad se on izjada, lakše mu je. Kad mu pomogneš, lakše je i meni. I tako ti podgrejem malo veselja i u meni! — kazao bi. To je bio Bora Stanković.

Stojan D. STOŠIĆ

BIBLIOGRAFIJA

M. S. Petrović: **Borbe starog Beograda.** Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 147, cena 80 din.

Đura Jakšić: **Odabrana dela. Izdanje** »Novog pokolenja«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 369, cena 115 din.

Ivo Čipiko: **Sabrana dela. I—IV. Izdanje** »Prosvete« Izdavačkog preduzeća Srbije, Beograd 1951, ćirilicom.

Vjenceslav Novak: **Nezasitnost i bijeda.** Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 37, cena 25 din.

ISPRAVKA

U prošlom broju »Književnih novina« u naslovu napisa Mirka Vujačića potkrala se korektorska greška i umesto: »Nek propoje pjesma od užasa«, treba da stoji: »Nek propoje pjesna od užasa«.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9038020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štampa rija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.